

Рух добровольців «Простір свободи»

prostirsvobody.org

сприяння:

Уповноважений із захисту державної мови;

Інтернет-видання «Тексти» texty.org.ua

СТАНОВИЩЕ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ В УКРАЇНІ

У 2020 РОЦІ

аналітичний огляд

6.11.2020

ВСТУП

Аналітичний огляд «Становище української мови» оприлюднюється рухом «Простір свободи» щорічно, починаючи з 2011 року.

Огляд має на меті мовою фактів і цифр окреслити становище української мови в різних сферах суспільного життя, тенденції, пов'язані з розширенням чи звуженням вживання української мови.

Основними джерелами, що використовувалися при підготовці огляду, є дані офіційної статистики, результати соціологічних досліджень, а також здійснений волонтерами руху «Простір свободи» моніторинг фактичного використання української мови у ключових сферах суспільного життя.

Збирання й опрацювання даних проводиться виключно на волонтерських засадах, завдяки добрій волі десятків людей з усіх областей країни.

РОЗДІЛ 1

ПРАВОВЕ СТАНОВИЩЕ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ

та законотворчі тенденції в 2020 році

Після вступу в дію 16 липня 2019 року чинності Закону України «Про забезпечення функціонування української мови як державної» (далі – Закон) правове становище української мови докорінно змінилося. Як відзначалося в огляді становища української мови за минулий рік, Закон передбачив механізми захисту права кожного українця на отримання інформації та послуг державною мовою і створив передумови для повноцінного розвитку української мови в усіх сферах суспільного життя. Упродовж 2020 року продовжували набувати чинності нові норми закону про мову

З 16 січня 2020 року набула чинності стаття 32, яка визначає, що мовою реклами в Україні є державна мова. Це стосується, зокрема, й зовнішньої реклами, а також реклами на радіо, телебаченні та в пресі. Винятки передбачено лише для медіа, що видаються чи мовлять мовами ЄС, а також для іномовлення. Водночас, у відповідності з нормами Закону «Про рекламу» «об'єкти права інтелектуальної власності у рекламі використовуються мовою, якою їм наданий правовий захист відповідно до законодавства про охорону прав інтелектуальної власності».

У травні 2020 року почали діяти статті 55, 56 і 57, які регламентують механізм захисту державної мови Уповноваженим із захисту державної мови, механізми контролю за виконанням Закону, процедуру розгляду скарг громадян на порушення Закону і вжиття заходів до порушників.

16 січня цього року в повному обсязі набула чинності стаття 22, що регулює застосування державної мови у сфері науки. Відповідно до її положень, «наукові видання публікуються державною мовою, англійською мовою та/або іншими офіційними мовами Європейського Союзу. У разі публікації англійською мовою та/або іншими офіційними мовами Європейського Союзу опубліковані матеріали мають супроводжуватися анотацією та переліком ключових слів державною мовою».

Захист дисертацій на здобуття ступеня доктора філософії, доктора мистецтва, доктора наук має відбуватися українською або, за бажанням здобувача, англійською мовою.

Мовою публічних наукових заходів (наукові конференції, круглі столи, симпозиуми, семінари, наукові школи тощо) може бути державна мова та/або англійська мова.

Так само 16 липня 2020 року набула чинності стаття 31 Закону, яка визнає, що виготовлення технічної, проєктної документації відповідно до договору, стороною якого є орган державної влади, орган місцевого самоврядування, підприємство, установа чи організація державної і комунальної форм власності, здійснюється державною мовою. Технічна і проєктна документація затверджується органами державної влади, органами місцевого самоврядування за умови, що вона виготовлена державною мовою. Мова технічної і проєктної документації, що виготовляється за договором з іноземцем, особою без громадянства або юридичною особою, створеною за законодавством іншої країни, може визначатися умовами договору про виготовлення документації або будь-яким іншим способом за згодою сторін.

Повною мірою з 16 липня 2020 року набула чинності і стаття 33, що визначає застосування української мови в системі охорони здоров'я. Відтепер документи, які стосуються стану здоров'я пацієнтів, мають складатися державною мовою. Заклади охорони здоров'я мають використовувати у своїх документах медичну термінологію відповідно до стандартів, визначених Національною комісією зі стандартів державної мови.

Стаття 37, яка також набула чинності 16 липня цього року, передбачає, що документообіг, звітність і листування громадських об'єднань, партій та інших юридичних осіб з органами державної влади, органами місцевого самоврядування, підприємствами, установами та організаціями державної і комунальної форм власності виконується українською мовою. 1 вересня 2020 року завершився перехідний період, який передбачав поступовий перехід на українську мову навчання учнів середніх шкіл, які розпочали навчання іншими мовами до 1 вересня 2018 року. Ці школярі з 1 вересня перейшли на навчання українською мовою. Цей перехід не стосується школярів, які навчаються мовами ЄС (оскільки для них перехідний період триває до 1 вересня 2023 року), кримськотатарською мовою, а також

учнів молодшої школи, які за бажанням батьків здобувають освіту мовами своїх національних меншин. По суті, цей перехід охопив учнів середньої і старшої школи, що досі навчалися російською мовою – загалом близько 200 тисяч людей.

16 січня 2020 року Верховна Рада України ухвалила Закони «Про повну загальну середню освіту». Його мовні норми, з одного боку, стали свідомим компромісом і значним кроком назустріч національним меншинам, з іншого – поклали на вчителів та керівників закладів освіти прямий обов’язок забезпечення ведення освітнього процесу державною мовою.

Для школярів, що навчаються українською мовою (а це майже 96% усіх школярів в Україні) цей закон нічого не змінює – освітній процес, як і раніше, має бути україномовним. Так само нічого не змінюється для кримських татар, які мають право здобувати освіту кримськотатарською мовою.

Натомість Закон визначає пропорції між українською мовою і рідною мовою представників національних меншин, що здобувають освіту мовами відповідних меншин поряд з державною мовою.

Особи, які належать до національних меншин України, мови яких є офіційними мовами Європейського Союзу, та реалізують право на навчання відповідними мовами в державних, комунальних чи корпоративних закладах освіти, здобувають:

базову середню освіту державною мовою в обсязі не менше 20 відсотків річного обсягу навчального часу у 5 класі із щорічним збільшенням такого обсягу (не менше 40 відсотків у 9 класі);

профільну середню освіту державною мовою в обсязі не менше 60 відсотків річного обсягу навчального часу.

Особи, які належать до інших національних меншин України, здобувають у державних, комунальних чи корпоративних закладах освіти базову та профільну середню освіту державною мовою в обсязі не менше 80 відсотків річного обсягу навчального часу.

Перелік навчальних предметів (інтегрованих курсів), що вивчаються державною мовою і мовою національної меншини, визначається освітньою програмою закладу освіти згідно з вимогами державних стандартів та з урахуванням особливостей мовного середовища.

Приватні школи, які не отримують публічних коштів, мають право вільного вибору мови освітнього процесу, але зобов'язані забезпечити опанування учнями державної мови відповідно до державних стандартів.

Статті 22 і 38 Закону передбачають, що на посадах педагогічних працівників та керівників закладів середньої освіти можуть працювати виключно люди, що вільно володіють державною мовою. Для іноземців на посадах педпрацівників допускається володіння українською мовою на рівні, достатньому для спілкування. Керівник закладу загальної середньої освіти зобов'язаний забезпечувати та контролювати виконання законодавства працівниками закладу, зокрема в частині організації освітнього процесу державною мовою.

Разом з тим далеко не всі норми мовного законодавства були вчасно і в повному обсязі імplementовано. І йдеться не лише про звичне нехтування вимогами Закону з боку окремих громадян, підприємств, установ чи організацій. Важливі норми закону про державну мову не виконуються навіть на рівні уряду і центральних органів виконавчої влади.

Згідно з Законом, держава «забезпечує кожному громадянину України можливості для опанування державної мови», зокрема, «організовує безкоштовні курси української мови для дорослих та забезпечує можливість вільно опанувати державну мову громадянам України, які не мали такої змоги» (частини 2 та 3 статті 6 закону про державну мову). Відповідно до статті 5 Закону Кабінет Міністрів України затверджує і забезпечує виконання Державної програми сприяння опануванню державної мови. Зазначена Програма «визначає основні стратегічні цілі та пріоритетні завдання державної політики щодо підтримки державної мови впродовж відповідного періоду часу, а також заходи, що планується здійснити для досягнення зазначених цілей і реалізації завдань». На підставі цього документу «Кабінет Міністрів України вживає заходів для створення та забезпечення діяльності мережі державних, комунальних курсів з вивчення державної мови громадянами України, іноземцями та особами без громадянства, створює умови для розвитку суб'єктів освітньої

діяльності, які дають змогу кожній особі опанувати державну мову, в тому числі шляхом неформальної та інформальної освіти». У відповідності до вимог Закону, «Програма має розроблятися і реалізовуватися з урахуванням установлених законом гарантій і пільг, необхідних для задоволення потреб громадян України, іноземців та осіб без громадянства у вивченні державної мови та поширення її використання як в Україні, так і поза її межами».

Законом «Про забезпечення функціонування української мови як державної» передбачено, що Кабінет Міністрів України має затвердити таку програму протягом 6 місяців з дня набуття чинності цим Законом, тобто до 16 січня 2020 року. Однак навіть станом на листопад 2020 року Програма не лише не затверджена, але і не розглядається урядом навіть на рівні проєкту. Так само до 16 січня 2020 року уряд мав визначити заходи, спрямовані на сприяння вивченню української мови громадянами України, які проживають на тимчасово окупованій території України, однак і цього не зроблено.

Але найнебезпечнішими є спроби піддати ревізії ключові положення мовного законодавства і повернути практику масованої русифікації в різні сфери суспільного життя. З цією метою у Верховній Раді України прихильники такої ревізії зареєстрували та намагаються ухвалити цілку низку законопроектів. Переважно їх авторами є члени проросійської фракції ОПЗЖ, однак значну активність на цьому напрямку демонструють також і представники правлячої партії «Слуга народу», перш за все депутати Максим Бужанський і Євген Шевченко. Після відставки у березні Кабінету Міністрів Олексія Гончарука і зміни керівництва Офісу Президента стала відчутною неpubлічна, але активна підтримка цих небезпечних ініціатив на найвищому рівні. Особливо активно «слуги народу» просували законопроект Максима Бужанського №2362. Цей проєкт передбачав внесення змін до законів про мову і про освіту, які передбачали не лише зрив переходу з 1 вересня 2020 року майже 200 тисяч школярів на українську мову навчання, але і створення законодавчих передумов для тотальної русифікації шкільної освіти.

Проти законопроекту 2362 виступили не лише широкі кола громадськості та освітян, але й профільний гуманітарний комітет Верховної Ради України, Міністерство освіти й науки України, Міністерство фінансів України,

Уповноважений із захисту державної мови. Проти ухвалення цього законопроекту висловилися не лише патріотична опозиція, але і значна частина депутатів правлячої партії. Тим не менше законопроект було включено в розклад пленарних засідань у липні 2020 року, що викликало хвилю обурення і вуличних протестів. Найбільшого піку вони досягли 16 і 17 липня, коли під стінами парламенту відбувалися акції протесту за участі кількох тисяч людей. Протести відбулися і в інших містах України.

У підсумку законопроект було знято з розгляду.

У вересні 2020 року з ініціативи депутатів від партії «Слуга народу» Верховна Рада України спробувала ухвалити законопроект №3717, який передбачав дозвіл навчати іноземних студентів не лише українською, англійською та іншими мовами ЄС, але й будь-якими мовами. Головною метою цього проекту було збереження практики навчання іноземних студентів російською мовою, перш за все у Харкові, незважаючи на те, що лєвова частка студентів-іноземців до вступу в українські виші не знає російської мови і з точки зору національних інтересів України логічно надавати освітні послуги саме українською або англійською мовами. Розгляд законопроекту на пленарному засіданні супроводжувався його нищівною критикою з боку низки опозиційних фракцій, не підтримала його і частина депутатів більшості, в результаті чого законопроект на набрав голосів і був відправлений у профільний комітет на повторне перше читання. Втім, загроза спроб повторно протягнути цей законопроект через сесійну залу зберігається.

Серйозні дискусії про мовні норми розгорнулися під час розробки і розгляду в профільному комітеті з питань гуманітарної та інформаційної політики проекту закону «Про медіа» №2693. У підсумку в проекті збережено всі ключові положення законів «Про телебачення й радіомовлення» та інших законів, спрямовані на захист української мови. Ухвалення як основного, так і альтернативного законопроектів у запропонованій редакції не містить загроз для української мови. Втім, розгляд цих законопроектів у Верховній Раді відкладено на невизначений час.

Інституційне забезпечення функціонування української мови як державної

У відповідності з Законом «Про забезпечення функціонування української мови як державної» (далі - Закон) особливу роль в реалізації державної мовної політики мають відігравати Міністерство культури та інформаційної політики України, Національна комісія із стандартів державної мови та Уповноважений із захисту державної мови.

Функція формування та реалізації державної мовної політики, у т.ч. щодо функціонування державної мови, належить до сфери компетенції *Міністерства культури та інформаційної політики України*. На жаль, доводиться констатувати, що за останній рік міністерство не мало помітних успіхів у цій царині. Очевидно, що постійні зміни керівництва відомства, обсягу повноважень, перманентні трансформації в структурі апарату управління, що відволікали значні інтелектуальні та організаційні ресурси, є тими факторами, які негативно позначились на виконанні визначених законодавством завдань. Разом з тим, звертає на себе увагу відсутність виразної позиції та системних послідовних дій щодо державної підтримки української мови. Публічні заяви керівництва міністерства та результати серії ініційованих міністерством круглих столів, зокрема, і щодо мовної політики, лише підтверджують такий висновок. Як і минулого року Міністерство культури та інформаційної політики України не розробило і не подало на розгляд уряду передбаченої Законом Державної програми сприяння опануванню державної мови. Міністерство не заявляло своєї публічної позиції щодо резонансних законодавчих ініціатив, спрямованих на обмеження застосування державної мови, натомість проявило непослідовність, пасивність, а часом і деструктивну позицію у вирішенні питань, пов'язаних із створенням і функціонуванням інституту Уповноваженого із захисту державної мови.

Національна комісія зі стандартів державної мови як центральний орган виконавчої влади була створена 6 листопада 2019 року. Завданням комісії відповідно до Закону є збереження та розвиток державної мови через встановлення стандартів державної мови і методів перевіряння рівня володіння державною мовою, необхідного для набуття громадянства чи зайняття визначених законами посад. Комісія є колегіальним органом із 9 членів. Члени комісії були призначені на посади урядом у січні 2020 року за поданням Міністерки освіти й з числа кандидатів, запропонованих

центральними міністерствами - Мін`юстом, Мінкультом, Міносвіти і Національною академією наук України. Головою комісії стала докторка філологічних наук, професорка Оріся Демська. З того часу комісією було ініційовано та проведено низку публічних заходів з актуальних проблем, пов`язаних із використанням фемінітивів, вивчення української мови як іноземної тощо. Найважливішим викликом, що стоїть зараз перед комісією, є нормативне та організаційне забезпечення підготовки до реалізації вимог Закону про обов`язкове підтвердження рівня володіння державною мовою для набуття громадянства та зайняття визначених Законом посад. Відповідні норми закону про мову набувають чинності 16 липня 2021 року. Щоб забезпечити неухильне виконання Закону, вже за декілька місяців до зазначеної дати має на повну силу запрацювати по всій країні механізм іспитування, а також Реєстр державних сертифікатів про рівень володіння державною мовою. Важливим завданням у зв`язку з цим є внесення на затвердження уряду Порядку проведення іспитів рівня володіння державною мовою. Від якості цього документу, його вчасним затвердженням Кабінетом Міністрів України, а також ухвалення інших необхідних нормативних та розпорядчих актів залежить, як з липня 2021 року запрацює механізм іспитів на рівні володіння державною мовою.

Уповноважений із захисту державної мови є найважливішою інституцією в системі контролю за дотриманням Закону, захисту державної мови як елементу конституційного ладу й захисту прав громадян на отримання інформації та послуг українською мовою. Однак, ситуація з призначенням Уповноваженого із захисту державної мови та створенням Секретаріату Уповноваженого викликала протягом року велике занепокоєння та критику з боку громадськості. Перше призначення урядом на цю посаду 27 листопада 2019 року Тетяни Монахової виявилось невдалим. Як і попереджали під час цього призначення громадські організації, що опікуються питаннями утвердження і захисту державної мови, ця кандидатура не відповідала завданням, які Закон ставить перед інститутом Уповноваженого і, відповідно, не змогла забезпечити реалізацію цих завдань. У травні 2020 року пані Монахова подала у відставку за власним бажанням, заявивши, що влада не має достатньої політичної волі для виконання Закону, зокрема щодо створення Секретаріату Уповноваженого. Кабінет Міністрів відставку прийняв.

Процес призначення нового Уповноваженого проходив складно і не раз перебував на межі зриву. У відповідності з процедурою, визначеною Законом «Про забезпечення функціонування української мови як державної», Уповноважена з захисту прав людини, керівники Міністерства культури й інформаційної політики України та Міністерства юстиції України внесли кандидатури на посаду Уповноваженого. Омбудсмен Людмила Денисова внесла кандидатуру науковця, народного депутата України VIII скликання, одного зі співавторів закону про мову Тараса Кременя. В.о. міністра культури й інформаційної політики України Світлана Фоменко та Міністр юстиції України Денис Малюська – відомого громадського діяча, учасника робочої групи з розробки закону про мову, представника громадянської спільноти «Мова об'єднує» Святослава Літинського. Громадські організації, діячі освіти й культури вимагали від уряду виконати вимогу Закону і без зволікань призначити одного з двох достойних кандидатів на посаду Уповноваженого. Однак, призначений на початку червня на посаду Міністра культури та інформаційної політики України Олександр Ткаченко розпочав активну протидію реалізації урядом законної процедури призначення Уповноваженого і вніс на розгляд уряду ще одну кандидатуру - Світлани Броннікової. На відміну від Кременя і Літинського, які були внесені як переможці відкритих конкурсів у повній відповідності з вимогами Закону, третя кандидатура була внесена міністром Ткаченком кулуарно, і в порушення встановлених Законом термінів та процедур. Після дискусій про законність таких дій всередині уряду на розгляд Кабміну було винесено не дві, а три кандидатури, з числа яких 8 липня 2020 року уряд після відповідного голосування призначив на посаду Уповноваженого Тараса Кременя.

Слід відзначити, що новопризначений Уповноважений, на відміну від його попередниці, демонструє активну і доволі ефективну діяльність. На підставі постанови уряду від 25 червня 2020 року про створення Секретаріату Уповноваженого із захисту державної мови зареєстровано Секретаріат як юридичну особу, а 21 серпня вже було оголошено про початок його функціонування. На цей час Секретаріат Уповноваженого із захисту державної мови вже діє як повноцінний орган державної влади та забезпечує виконання усіх передбачених Законом завдань. Кадровий кістяк

Секретаріату склали люди з безумовно патріотичною позицією і значним досвідом як експертної й громадської діяльності, так і роботи в органах державної влади, зокрема, в галузі мовної політики та політики національної пам'яті.

Тарас Кремень демонструє високу публічну та медійну активність. Вже з перших днів після призначення він активно включився в протидію намірам внести зміни до мовного законодавства, що передбачали звуження сфери застосування української мови, і продовжує це робити дотепер. Завдяки помітній присутності в медійному просторі та оперативному інформаційному реагуванню на резонансні події та факти порушення законодавства про державну мову, інститут Уповноваженого із захисту державної мови вже заявив про себе як про дієвий фактор впливу на ситуацію з дотриманням Закону. Уповноважений надав Конституційному Суду докладні правові висновки, що підтверджують відповідність Закону «Про забезпечення функціонування української мови як державної» Конституції України.

Слід також відзначити активну комунікацію Уповноваженого і його Секретаріату як з Кабінетом Міністрів України, керівниками органів державної влади, так і з представниками громадянського суспільства та бізнесу, перш за все покликану забезпечити імплементацію норм закону про державну мову.

Ключове завдання, яке стоїть сьогодні перед Уповноваженим - практичне запровадження всіх передбачених Законом організаційно-правових механізмів захисту державної мови, зокрема, проведення моніторингу виконання Закону, заходів державного контролю, застосування ефективних правових інструментів для усунення порушення законодавства про державну мову тощо. Особливим викликом стане вступ у дію з 16 січня 2021 року норм статті 30 Закону щодо застосування державної мови у сфері обслуговування споживачів та набуття Уповноваженим права накладати адміністративні стягнення на порушників закону.

РОЗДІЛ 2

МОВИ СПІЛКУВАННЯ Й СТАВЛЕННЯ ДО МОВНИХ ПИТАНЬ ЗА ДАНИМИ СОЦІОЛОГІЇ

Протягом 2020 року в Україні було проведено низку соціологічних досліджень та опитувань, які характеризують поточну мовну ситуацію в Україні за різноманітними параметрами, а також дають уявлення про мовні уподобання та переконання українців. У даному розділі зібрано та узагальнено інформацію про найважливіші дослідження за такими категоріями:

1. Рідна мова та вживання української мови

- Рідна мова
- Мова спілкування в родині / вдома
- Мова спілкування на навчанні / на роботі

2. Статус української мови

- Значення української мови
- Статус української та інших мов

3. Закон про українську мову як державну

- Ставлення до закону про мову

4. Володіння та використання української мови

- Володіння державною мовою всіма громадянами
- Використання державної мови керівниками держави й чиновниками

5. Мовні уподобання в сфері освіти й ЗМІ

- Мова сфери освіти
- Мовні уподобання щодо ЗМІ в цілому
- Мовні уподобання щодо телебачення

1. Рідна мова та вживання української мови

Рідна мова

РЕЗЮМЕ: 73,4% українців вважають рідною українську мову.

ДОСЛІДЖЕННЯ ФОНДУ ДЕМОКРАТИЧНІ ІНІЦІАТИВИ ім. Ілька КУЧЕРІВА І ЦЕНТРУ РАЗУМКОВА
(14-19 СЕРПНЯ 2020)

Загальнонаціональне дослідження проведено Фондом «Демократичні ініціативи» ім. Ілька Кучеріва спільно з соціологічною службою Центру Разумкова з 14 по 19 серпня 2020 року в усіх регіонах України за винятком Криму та окупованих територій Донецької та Луганської областей. Опитано 2018 респондентів віком від 18 років методом інтерв'ю «обличчям до обличчя» за місцем проживання респондентів за вибіркою, що репрезентує доросле населення. Теоретична похибка вибірки не перевищує 2,3%.

Під час дослідження респондентам було поставлено пряме запитання щодо того, яку мову вони вважають рідною. При цьому потрібно було дати лише одну відповідь. 73,4% українців відповіли, що вважають рідною українську мову. 22% вважають рідною російську мову, 1,7% – інші мови.

9. Яку мову Ви вважаєте рідною? *ОДНА ВІДПОВІДЬ*

1. Російську	22,0
2. Українську	73,4
3. Іншу	1,7
4. Важко відповісти	2,9

При цьому на Заході та в Центрі України українську вважає рідною переважна більшість громадян – 96% та 88,7% відповідно. На Півдні кількість тих, хто вважають українську й російську мову рідною є однаковою (в межах статистичної похибки) – близько 43-44%. На Сході незначно переважає кількість тих, хто вважає рідною російську (49,7% проти 44,3%).

	Захід	Центр	Південь	Схід
1. Російську	1,9	8,3	44,6	49,7
2. Українську	96,0	88,7	43,8	44,3
3. Іншу	1,5	0,3	5,0	2,4
4. Важко відповісти	0,6	2,7	6,7	3,6

Мова спілкування в родині / вдома

РЕЗЮМЕ: 48-53% громадян спілкуються вдома українською мовою, 26-29% - російською, обома мовами – 15-25%.

Одразу кілька досліджень протягом звітного року були присвячені вживанню української мови вдома / в родині. При цьому вони частково відрізнялися за тими питаннями, які ставилися респондентами.

В більшості випадків респондентам пропонували широкий вибір варіантів, як-от «Тільки українською», «Переважно українською», «Українською і російською однаковою мірою», «Тільки російською», «Переважно російською», «Іншою мовою».

Проте були дослідження, де вибір був вужчим: «Українська», «Російська», «Українська і російська рівною мірою», «Іншою мовою».

В одному з досліджень українцям узагалі не запропонували варіанту «Двома мовами» й попросили визначитися з однією.

ОПИТУВАННЯ ЦЕНТРУ «СОЦІАЛЬНИЙ МОНІТОРИНГ»
(8-15 СЕРПНЯ 2020 РОКУ)

Всеукраїнське соціологічне опитування населення проведене Центром "Соціальний моніторинг" з 8 по 15 серпня 2020 року. Опитано 3012 респондентів (особисте інтерв'ю за місцем проживання). Похибка 1,1-1,9%.

Дане опитування цікаве тим, що його було проведено тричі на рік – у червні, липні та серпні. Респондентам пропонували широкий вибір варіантів відповідей. «Тільки українською», «Переважно українською», «Українською і російською однаковою мірою», «Тільки російською», «Переважно російською», «Іншою мовою».

У підсумку кількість тих, хто спілкується вдома «тільки українською», коливалась в межах 32,9 – 37,1%. Кількість тих, хто спілкується «переважно українською», коливалась в межах 12,4 – 13,6%. Загалом українську мову як єдину або основну вдома обрали від 46,2% у червні до 50,7% у серпні.

	Спілкування вдома (переважно)		
	06'20	07'20	08'20
Тільки українською	32,9	37,1	36,3
Переважно українською	13,3	13,6	12,4
І російською, і українською однаково часто	27,3	22,5	26,8
Переважно російською	13,1	11,3	14,1
Тільки російською	13,3	15,3	10,3
Іншою мовою	0,1	0,2	0,1

**ДОСЛІДЖЕННЯ ЦЕНТРУ “СОЦІАЛЬНИЙ МОНІТОРИНГ” І УКРАЇНСЬКОГО ІНСТИТУТУ СОЦІАЛЬНИХ ДОСЛІДЖЕНЬ ІМЕНІ ОЛЕКСАНДРА ЯРЕМЕНКА.
(24-28 СІЧНЯ 2020 РОКУ).**

Дослідження центру “Соціальний моніторинг” і Українського інституту соціальних досліджень імені Олександра Яременка проведене 24-28 січня 2020 року. Загалом було опитано 2003 респонденти.

Аналогічні запитання були поставлені респондентам і в цьому дослідженні. Результати так само були подібними. 37,3% жителів України розмовляють удома в сім’ї, як правило, винятково українською мовою; переважно українською мовою вдома розмовляють 11% респондентів. Таким чином, винятково або переважно українською вдома спілкуються 48,3% громадян. Тільки російською або переважно російською розмовляють удома 28% українців. Обома мовами однаковою мірою – 23,7% українців.

Якою мовою Ви, як правило, розмовляєте в сім’ї (вдома)?

Тільки українською	37,3
Переважно українською	11,0
І російською, і українською однаково часто	23,7
Переважно російською	14,5
Тільки російською	13,5
Іншою мовою	0,0

**ОПИТУВАННЯ КИЇВСЬКОГО МІЖНАРОДНОГО ІНСТИТУТУ СОЦІОЛОГІЇ
(31 ТРАВНЯ – 4 ЧЕРВНЯ 2020 РОКУ)**

Всеукраїнське опитування «Думки і погляди населення України» (Омнібус) проводилося Київським міжнародним інститутом соціології у травні-червні 2020 року. У перебігу дослідження вивчалися думки і погляди дорослих жителів України (у віці 18 років і старше) з різних суспільно-політичних та соціально-економічних питань. Опитування здійснювалося методом телефонних інтерв’ю з використанням комп’ютера (computer-assisted telephone interviews, CATI). Польовий етап дослідження тривав з 31 травня до 4 червня 2020 року. Загалом в рамках дослідження було проведено 2000 інтерв’ю.

В даному дослідженні вибір варіантів був вужчий, але зрештою так само зводився до трьох основних: «Українська», «Російська» та «Обома мовами». Дане дослідження показало найбільшу частку українців, які використовують вдома лише або переважно українську мову.

Загалом 52,8% опитаних вказали українську мову як мову домашнього спілкування, 29% обрали російську мову, 14,6% відповіли, що користуються однаковою мірою обома.

Основна мова спілкування вдома	
Українська	52,8
Російська	29,0
Українська і російська в однаковій мірі	14,6
Інша	3,0
ВАЖКО СКАЗАТИ	0,2
ВІДМОВА ВІДПОВІДАТИ	0,4

***ДОСЛІДЖЕННЯ ФОНДУ ДЕМОКРАТИЧНІ ІНІЦІАТИВИ ім. Ілька КУЧЕРІВА І ЦЕНТРУ РАЗУМКОВА
(14-19 ВЕРЕСНЯ 2020 РОКУ)***

Загальнонаціональне дослідження проведено Фондом «Демократичні ініціативи» ім. Ілька Кучеріва спільно з соціологічною службою Центру Разумкова з 14 по 19 серпня 2020 року в усіх регіонах України за винятком Криму та окупованих територій Донецької та Луганської областей. Опитано 2018 респондентів віком від 18 років методом інтерв'ю «обличчям до обличчя» за місцем проживання респондентів за вибіркою, що репрезентує доросле населення. Теоретична похибка вибірки не перевищує 2,3%.

Дане дослідження є цікаве тим, що в ньому українцям не було запропоновано варіанту «Українською та російською мовою однаковою мірою». Інакше кажучи, навіть ті українці, які вдома послуговуються цими двома мовами приблизно однаковою мірою (за вказаними вище дослідженнями, їхня частка коливається між 15-25%), мали схилитися до української або російської.

У підсумку дослідження показало, що українську обрали 60,9% українців, російську – 36%. При цьому регіональні відмінності були доволі відчутними. На Заході українську обрали 95,8%, у Центрі – 76%, на Півдні - 29,9% (проти 65,1% російської) й на Сході лише 21,8% (проти 74,4% тих, хто обрав російську).

7. Якою мовою Ви переважно розмовляєте вдома? *ОДНА ВІДПОВІДЬ*

1. Російською	36,0
2. Українською	60,9
3. Іншою	1,4
4. Важко відповісти	1,6

	Захід	Центр	Південь	Схід
1. Російською	2,3	21,4	65,1	74,4
2. Українською	95,8	76,0	29,9	21,8
3. Іншою	1,5	0,4	4,1	1,7
4. Важко відповісти	0,4	2,2	0,8	2,1

Мова спілкування на навчанні / на роботі

РЕЗЮМЕ: На роботі / навчанні українську використовують **частіше, ніж вдома**, – загалом 57,2% українців; 16,2% послуговуються українською і російською однаковою мірою; російською на роботі користуються трохи менше громадян, ніж удома – загалом 24,1%.

ДОСЛІДЖЕННЯ ФОНДУ ДЕМОКРАТИЧНІ ІНІЦІАТИВИ ім. Ілька КУЧЕРІВА І ЦЕНТРУ РАЗУМКОВА (14-19 ВЕРЕСНЯ 2020 РОКУ)

Загальнонаціональне дослідження проведено Фондом «Демократичні ініціативи» ім. Ілька Кучеріва спільно з соціологічною службою Центру Разумкова з 14 по 19 серпня 2020 року в усіх регіонах України за винятком Криму та окупованих територій Донецької та Луганської областей. Опитано 2018 респондентів віком від 18 років методом інтерв'ю «обличчям до обличчя» за місцем проживання респондентів за вибіркою, що репрезентує доросле населення. Теоретична похибка вибірки не перевищує 2,3%.

Дослідження показало, що 57,2% українців використовують на роботі або навчанні українську мову, ще 16,2% послуговуються і українською, і російською. Частка тих, хто користується лише російською, сягнула 24,1%.

8. Якою мовою Ви переважно спілкуєтеся на роботі/у навчальному закладі? *ОДНА ВІДПОВІДЬ*

1. Російською	24,1
2. Українською	57,2
3. І українською, і російською однаково часто	16,2
4. Іншою	1,4
5. Н/В	1,0

Регіональні відмінності прогнозовано були доволі істотними. Так, на Заході майже тотально переважає українська мова (95,4%), в Центрі вона переважає відчутно (69,4% - українська, 20,2% - обома мовами, лише 8,7% використовують винятково російську). Натомість на Півдні і Сході домінує російська.

	Захід	Центр	Південь	Схід
1. Російською	1,5	8,7	47,5	56,5
2. Українською	95,4	69,4	26,7	18,6
3. І українською, і російською однаково часто	1,2	20,2	23,8	20,7
4. Іншою	1,9	0,8	0,8	2,3
5. Н/В	0	0,9	1,3	1,9

2. Статус української мови

Значення української мови

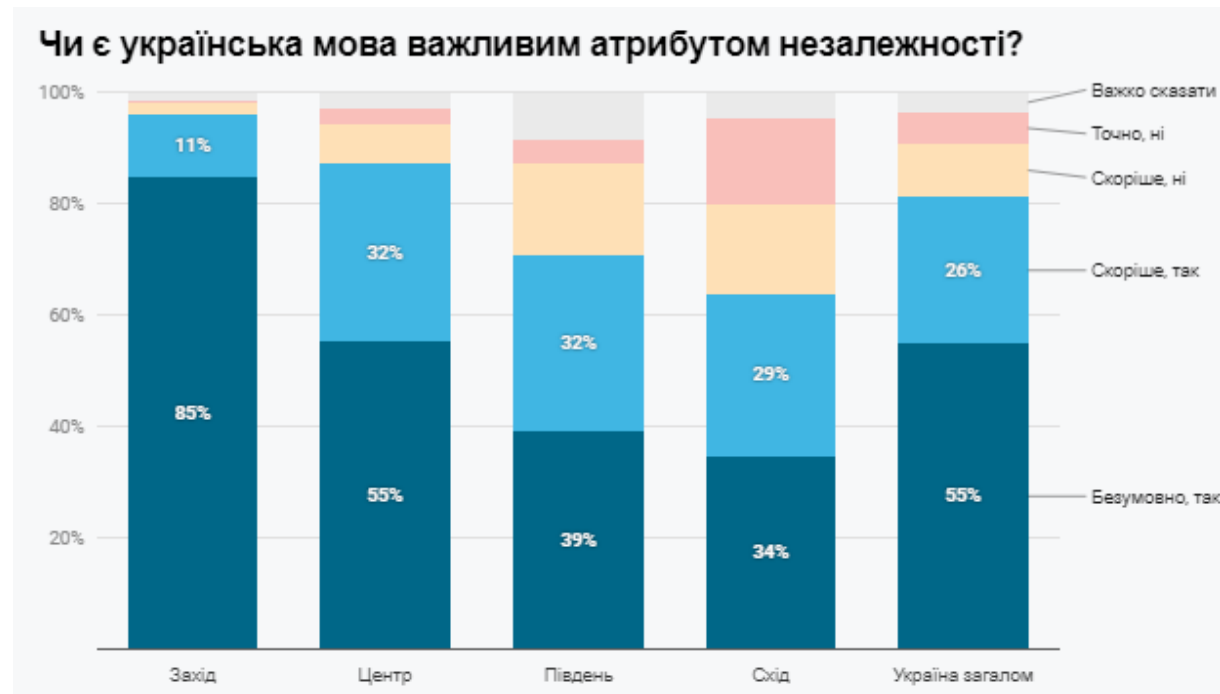
РЕЗЮМЕ: близько 75% українців вважають українську мову важливим атрибутом незалежності України.

У звітний період Фонд «Демократичні ініціативи» ім. Ілька Кучеріва спільно з соціологічною службою Центру Разумкова двічі провів дослідження, в якому поставив респондентам запитання щодо того, чи вважають вони українську мову важливим атрибутом незалежності України. Вперше дослідження було проведене у грудні 2019 року (результати оприлюднені до Дня Соборності України у січні 2020 року); вдруге – у серпні, напередодні Дня Незалежності України. Перше опитування показало більшу частку тих, хто відповів ствердно.

**ОПИТУВАННЯ ФОНДУ «ДЕМОКРАТИЧНІ ІНІЦІАТИВИ» ІМЕНІ ІЛЬКА КУЧЕРІВА СПІЛЬНО З СОЦІОЛОГІЧНОЮ СЛУЖБОЮ ЦЕНТРУ РАЗУМКОВА
(13-18 ГРУДНЯ 2019 РОКУ)**

Опитування проведено Фондом «Демократичні ініціативи» імені Ілька Кучеріва спільно з соціологічною службою Центру Разумкова з 13 по 18 грудня 2019 року. Всього опитано 2017 респондентів.

З тим, що українська мова є важливим атрибутом незалежності України, в грудні 2019 року був згоден 81% громадян (55% – «безумовно згодні» і ще 26% – «скоріше згодні»). Прикметно, що так вважають в усіх регіонах України: Західному (95%), Центральному (86%), Південному (71%), Східному (64%).

**ДОСЛІДЖЕННЯ ФОНДУ ДЕМОКРАТИЧНІ ІНІЦІАТИВИ ім. Ілька КУЧЕРІВА І ЦЕНТРУ РАЗУМКОВА
(14-19 ВЕРЕСНЯ 2020 РОКУ)**

Загальнонаціональне дослідження проведено Фондом «Демократичні ініціативи» ім. Ілька Кучеріва спільно з соціологічною службою Центру Разумкова з 14 по 19 серпня 2020 року в усіх регіонах України за винятком Криму та окупованих територій Донецької та Луганської областей. Опитано 2018 респондентів віком від 18 років методом інтерв'ю «обличчям до обличчя» за місцем проживання респондентів за вибіркою, що репрезентує доросле населення. Теоретична похибка вибірки не перевищує 2,3%.

Під час аналогічного опитування в серпні 2020 року кількість тих, хто вважає українську мову важливим атрибутом незалежності, скоротилася на 9%. Згідно з результатами дослідження, напередодні Дня Незалежності України так вважали 72% громадян, не погоджувалися з цим близько 25%.

1. На Вашу думку, чи є українська мова важливим атрибутом незалежності України?

1. Безумовно так	42,9
2. Скоріше, так	28,7
3. Скоріше, ні	13,0
4. Точно, ні	11,7
5. Важко сказати	3,7

Прикметно, що зменшення частки тих, хто вважає українську мову важливим атрибутом незалежності, зафіксоване не в усіх макрорегіонах.

Так, у Західному макрорегіоні ця частка навіть зросла (97,3% у серпні 2020 року проти 96% у грудні 2019 року). А от у решті макрорегіонів спостерігалось помітне падіння підтримки цієї тези.

У Центрі України 77% вважали мову атрибутом незалежності (в попередньому опитуванні 87%). У Східному регіоні підтримали - 45% (в грудні 2019 року – 63%). Не підтримали її в серпні 49% мешканців Сходу.

	Захід	Центр	Південь	Схід
1. Безумовно так	77,5	40,4	27,0	22,8
2. Скоріше, так	19,8	36,6	35,3	22,2
3. Скоріше, ні	0,8	11,9	21,2	21,7
4. Точно, ні	0,8	7,7	12,0	27,1
5. Важко сказати	1,0	3,4	4,6	6,2

Статус української та інших мов

РЕЗЮМЕ: дві третини українців вважають, що українська мова має бути єдиною державною мовою в Україні.

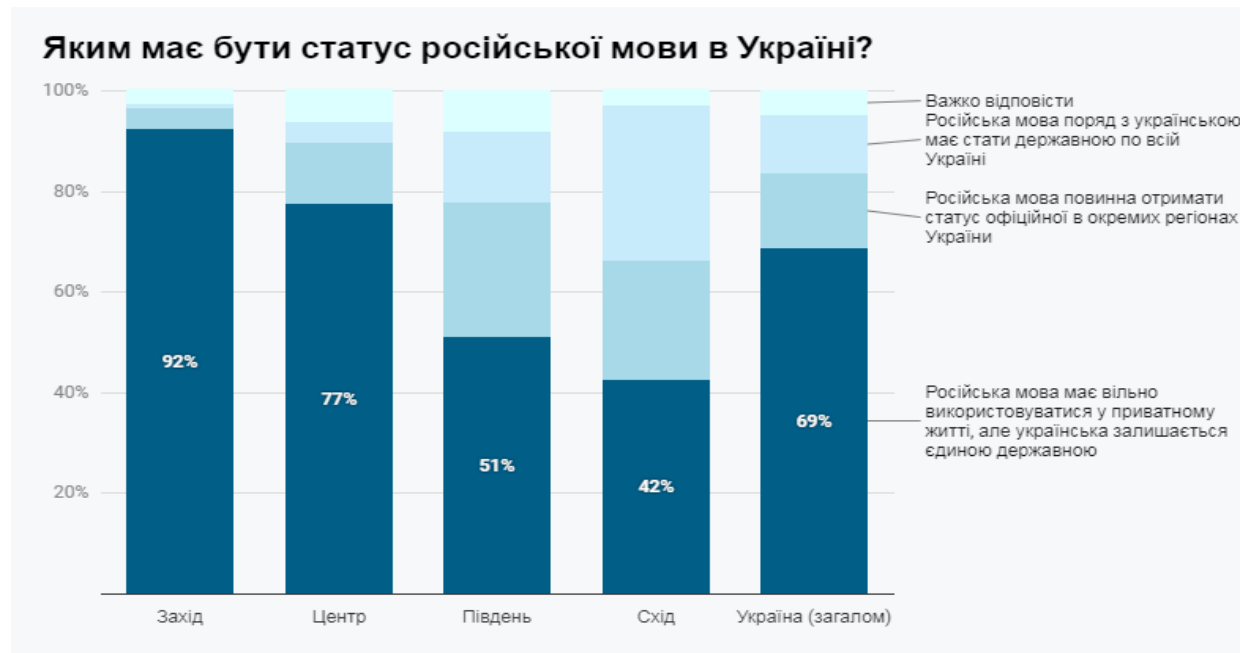
Протягом звітного періоду було проведено кілька досліджень, в яких громадян просили висловити свої думки щодо того, який статус повинна мати українська й російська мови в Україні.

ОПИТУВАННЯ ФОНДУ «ДЕМОКРАТИЧНІ ІНІЦІАТИВИ» ІМЕНІ ІЛЬКА КУЧЕРІВА СПІЛЬНО З СОЦІОЛОГІЧНОЮ СЛУЖБОЮ ЦЕНТРУ РАЗУМКОВА

(13-18 ГРУДНЯ 2019 РОКУ)

Опитування проведене Фондом «Демократичні ініціативи» імені Ілька Кучеріва спільно з соціологічною службою Центру Разумкова 13-18 грудня 2019 року. Всього опитано 2017 респондентів у віці від 18 років.

Першим таким дослідженням стало опитування Фонду «Демократичні ініціативи» ім. Ілька Кучеріва та Центру Разумкова, оприлюднене до Дня Соборності України.

Згідно з результатами, більшість українців вважає, що російська мова має вільно використовуватися у приватному житті, але українська повинна залишатися єдиною державною (69%). Статус російської мови як офіційної в окремих регіонах України підтримали 15%, а як другої державної, поряд з українською – 12%.

Щодо цього питання громадська думка має регіональні відмінності: однозначно обстоюють українську як єдину державну в Західному регіоні (92%), де статус російської мови як офіційної в окремих регіонах підтримують лише 4%, а як другої державної – менше 1%.

Явно переважають прихильники української мови як єдиної державної й у Центральному регіоні – 77%, за статус російської як офіційної в регіонах там – 12% і як другої державної – лише 4%. У Південному регіоні статус російської мови як мови повсякденного спілкування, за визнання української як єдиної державної, підтримує 51%, як офіційної в певних регіонах – 27% і як другої державної – 14%.

Найбільш значущий статус російської мови підтримують у Східному регіоні, де теж переважає підтримка російської мови як мови спілкування у повсякденному житті за визнання української як державної, але 24% обстоюють можливість російської мови як офіційної в регіонах, а 31% виступає за те, щоб російська мова стала другою державною.

ОПИТУВАННЯ ФОНДУ «ДЕМОКРАТИЧНІ ІНІЦІАТИВИ» ІМЕНІ ІЛЬКА КУЧЕРІВА СПІЛЬНО З СОЦІОЛОГІЧНОЮ СЛУЖБОЮ ЦЕНТРУ РАЗУМКОВА
(14-19 ВЕРЕСНЯ 2020 РОКУ)

Загальнонаціональне дослідження проведено Фондом «Демократичні ініціативи» ім. Ілька Кучеріва спільно з соціологічною службою Центру Разумкова з 14 по 19 серпня 2020 року в усіх регіонах України за винятком Криму та окупованих територій Донецької та Луганської областей. Опитано 2018 респондентів віком від 18 років методом інтерв'ю «обличчям до обличчя» за місцем проживання респондентів за вибіркою, що репрезентує доросле населення. Теоретична похибка вибірки не перевищує 2,3%.

5. На Вашу думку, який статус повинна мати російська мова в Україні?

1. Російська мова має вільно використовуватися у приватному житті, але українська залишається єдиною державною	66,1
2. Російська мова має отримати статус офіційної в окремих регіонах України	17,9
3. Російська мова поряд з українською має стати державною на всій території України	12,6
4. Важко відповісти	3,5

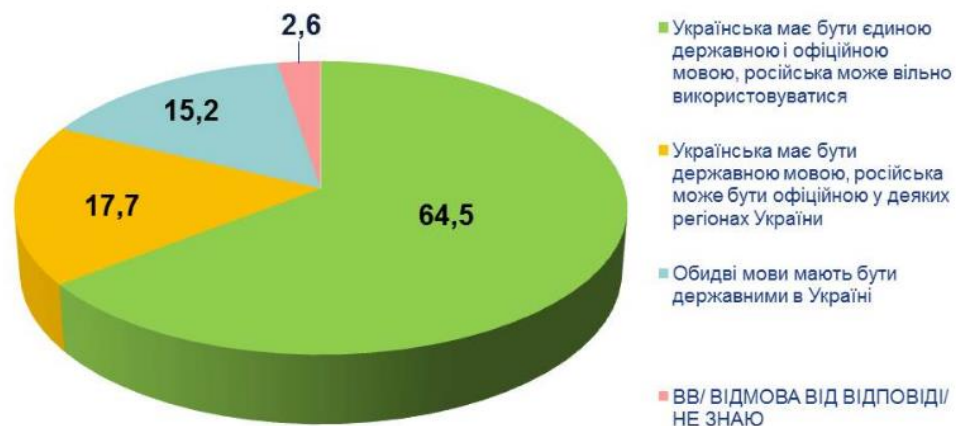
Вдруге аналогічне дослідження Фонд «Демократичні ініціативи» ім. Ілька Кучеріва та Центру Разумкова провели в вересні 2020 року. Результати практично не відрізнялися від попередніх.

Більшість українців (66%) погоджуються, що російська мова в Україні може вільно використовуватися у приватному житті, але єдиною державною мовою має бути українська. Ще 18% вважають доречним надання російській офіційного статусу в окремих регіонах, а 13% впевнені, що російська має стати державною на всій території України. Щодо статусу російської мови маємо консенсус на Заході та в Центрі, у Південному регіоні також більшість вважає доречним збереження української як єдиної державної (62%). Думки розділилися лише у Східному регіоні, тут 33% говорять про єдину державну мову, ще 32% підтримують надання російській регіонального статусу та 31% за надання російській офіційного статусу по всій країні.

ДОСЛІДЖЕННЯ ЦЕНТРУ РАЗУМКОВА І ЦЕНТРУ СОЦІС (21-28 ЛИПНЯ 2020 РОКУ)

Дослідження проведене Центром Разумкова і Центром Соціс 21-28 липня 2020 року. Метод – інтерв'ю віч-на-віч за місцем проживання респондента. Опитано 4000 респондентів віком від 18 років. Дослідження презентує доросле населення України (крім окупованих територій Криму і Донбасу).

Аналогічне питання поставили респондентам і автори цього дослідження. Його результати показали дещо більшу підтримку надання російській мові статусу офіційної у деяких регіонах (17,7%) або державної поряд із українською мовою (15,2%). За українську мову як єдину державну виступили 64,5% українців.

3. Закон про українську мову як державну

Ставлення до закону про мову

РЕЗЮМЕ: 65,5% українців вважають, що держава повинна сприяти подальшій імплементації норм закону. 38% українців вже відчули вплив закону за рік його дії (найбільше відчули на Сході - 43%).

ОПИТУВАННЯ КИЇВСЬКОГО МІЖНАРОДНОГО ІНСТИТУТУ СОЦІОЛОГІЇ (31 ТРАВНЯ – 4 ЧЕРВНЯ 2020 РОКУ)

Всеукраїнське опитування «Думки і погляди населення України» (Омнібус) проводилося Київським міжнародним інститутом соціології у травні-червні 2020 року. У перебігу дослідження вивчалися думки і погляди дорослих жителів України (у віці 18 років і старше) з різних суспільно-політичних та соціально-економічних питань. Опитування здійснювалося методом телефонних інтерв'ю з використанням комп'ютера (computer-assisted telephone interviews, CATI). Польовий етап дослідження тривав з 31 травня до 4 червня 2020 року. Загалом в рамках дослідження було проведено 2000 інтерв'ю.

Київський міжнародний інститут соціології провів комплексне дослідження, аби з'ясувати, як українці ставляться до ухваленого в 2019 році закону про українську мову як державну, а також зрозуміти, як він вплинув на життя українців за рік.

У червні 2020 року майже 38% українців відповіли, що за останній рік у їхньому житті побільшало української мови. При цьому найбільше дію закону відчули на Сході України (42,7% опитаних). Для 52% респондентів «нічого не змінилося» з часу ухвалення закону.

Ось як відповіли українці на запитання «Чи стало в вашому житті більше української мови за останні рік?»

Україна в цілому і регіональний вимір

100% у <i>стовпчику</i> Респонденту зачитувалися варіанти відповідей	Україна в цілому (n=2000)	Захід (n=466)	Центр (n=761)	Південь (n=528)	Схід (n=245)
Суттєво більше	14.8	9.6	16.8	18.6	13.3
Трохи більше	23.0	22.9	22.9	19.6	29.4
Трохи менше	2.7	3.3	2.5	2.4	2.6
Суттєво менше	1.5	1.7	1.8	0.9	1.2
Нічого не змінилось	52.0	56.7	49.5	52.6	47.8
ВАЖКО СКАЗАТИ (НЕ ЗАЧИТУВАТИ)	5.3	5.4	5.4	5.1	5.3
ВІДМОВА ВІДПОВІДАТИ (НЕ ЗАЧИТУВАТИ)	0.7	0.5	0.9	0.8	0.4

У розрізі деяких соціально-демографічних категорій відповіді щодо впливу закону на життя виглядає таким чином. Найбільше відчули вплив закону мешканці великих міст (47,1%), віком 60-69 років (41,4%).

Результати у розрізі окремих соціально-демографічних категорій населення**

100% у <i>рядку</i> Респонденту зачитувалися варіанти відповідей	Суттєво більше	Трохи більше	Трохи менше	Суттєво менше	Нічого не змінилось	ВАЖКО СКАЗАТИ (НЕ ЗАЧИТУВАТИ)	ВІДМОВА (НЕ ЗАЧИТУВАТИ)
Тип населеного пункту							
Село (n=314)	12.9	19.9	2.1	0.9	59.1	4.8	0.3
СМТ / Місто до 20 тис. (n=287)	13.7	18.7	1.5	1.5	56.4	7.7	0.5
Місто 20-99 тис. (n=278)	15.6	24.5	1.2	1.3	50.6	5.9	0.9
Місто 100-499 тис. (n=489)	14.2	22.7	4.7	3.4	48.8	5.9	0.4
Місто 500 тис. і більше (n=632)	18.3	28.8	3.1	0.8	43.3	4.2	1.5
Стать							
Чоловік (n=922)	13.7	25.7	3.6	1.9	49.7	4.7	0.7
Жінка (n=1078)	15.8	20.7	2.0	1.1	53.9	5.8	0.7
Вік							
18-29 років (n=330)	12.1	23.6	3.7	0.6	56.4	2.7	0.9
30-39 років (n=393)	14.6	24.5	1.5	2.1	50.8	5.8	0.5
40-49 років (n=373)	15.5	22.6	4.2	2.3	50.7	3.8	0.9
50-59 років (n=356)	17.3	21.7	1.6	1.2	53.2	3.8	1.1
60-69 років (n=349)	13.9	27.5	2.7	1.5	47.6	6.6	0.1
70+ років (n=199)	15.6	17.0	2.5	0.8	53.2	10.4	0.5

Крім того, автори дослідження запитали в українців, чи погоджуються вони з тим, що держава повинна сприяти подальшій імплементації норм закону про мову в усіх сферах.

Більшість опитаних – 66,5% погоджуються з даним твердженням, лише 20% респондентів – протилежної думки.

Україна в цілому і регіональний вимір

100% у рядку Респонденту зачитувалися варіанти відповідей	Україна в цілому (n=2000)	Захід (n=466)	Центр (n=761)	Південь (n=528)	Схід (n=245)
Повністю погоджуюсь	36.3	50.6	41.7	22.6	18.9
Скоріше, погоджуюсь	30.2	27.8	29.3	30.6	36.6
Скоріше, не погоджуюсь	11.9	6.8	9.2	18.8	16.6
Повністю не погоджуюсь	7.9	5.4	7.1	9.8	11.3
ВАЖКО СКАЗАТИ (НЕ ЗАЧИТУВАТИ)	12.8	9.0	11.7	16.8	16.2
ВІДМОВА ВІДПОВІДАТИ (НЕ ЗАЧИТУВАТИ)	0.9	0.4	1.0	1.4	0.4

У розрізі деяких соціально-демографічних категорій відповіді щодо впливу закону на життя виглядає таким чином.

Результати у розрізі окремих соціально-демографічних категорій населення**

100% у рядку Респонденту зачитувалися варіанти відповідей	Повністю погоджуюсь	Скоріше, погоджуюсь	Скоріше, не погоджуюсь	Повністю не погоджуюсь	ВАЖКО СКАЗАТИ (НЕ ЗАЧИТУВАТИ)	ВІДМОВА (НЕ ЗАЧИТУВАТИ)
Тип населеного пункту						
Село (n=314)	43.7	28.4	7.7	6.8	12.6	0.8
СМТ / Місто до 20 тис. (n=287)	38.0	29.4	8.8	8.5	14.9	0.5
Місто 20-99 тис. (n=278)	35.8	27.4	14.5	9.6	11.4	1.3
Місто 100-499 тис. (n=489)	33.2	31.7	13.3	7.7	13.6	0.4
Місто 500 тис. і більше (n=632)	28.0	33.1	17.0	8.5	12.1	1.3
Стать						
Чоловік (n=922)	36.9	30.1	11.2	9.4	11.3	1.1
Жінка (n=1078)	35.9	30.3	12.5	6.6	14.0	0.7
Вік						
18-29 років (n=330)	27.3	38.3	14.8	6.5	12.2	0.9
30-39 років (n=393)	38.1	32.5	9.1	9.7	9.7	0.9
40-49 років (n=373)	37.3	28.3	11.4	9.8	12.1	1.1
50-59 років (n=356)	38.6	30.7	12.9	7.0	9.6	1.1
60-69 років (n=349)	39.8	25.4	14.1	8.1	12.0	0.6
70+ років (n=199)	36.9	23.5	9.4	5.0	24.7	0.5

Тим, хто вважає, що держава повинна сприяти розвитку української мови, автори опитування поставили ще одне запитання: чи задоволені вони діями влади, обраної в 2019 році, в плані сприяння розвитку української мови?

Думки українців розділилися майже порівну. Так, 34% опитаних відповіли, що скоріше задоволені, а 36% – незадоволені.

Україна в цілому і регіональний вимір

100% у стовпчику Респонденту зачитувалися варіанти відповідей	Україна в цілому (n=2000)	Захід (n=466)	Центр (n=761)	Південь (n=528)	Схід (n=245)
Цілком задоволений	13.1	13.0	15.2	13.8	6.2
Скоріше, задоволений	30.5	28.1	29.5	30.4	38.4
Скоріше, незадоволений	20.5	22.2	21.4	18.6	18.0
Цілком незадоволений	15.9	23.4	14.6	9.9	15.2
ВАЖКО СКАЗАТИ (НЕ ЗАЧИТУВАТИ)	14.7	11.5	15.1	18.5	13.5
ВІДМОВА ВІДПОВІДАТИ (НЕ ЗАЧИТУВАТИ)	2.3	0.9	2.8	3.1	2.5
ВЛАДА НЕ ПОВИННА СПРИЯТИ РОЗВИТКУ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ	3.0	1.1	1.4	5.6	6.1

У розрізі деяких соціально-демографічних категорій відповіді щодо впливу закону на життя виглядає таким чином.

Результати у розрізі окремих соціально-демографічних категорій населення**

100% у рядку Респонденту зачитувалися варіанти відповідей	Цілком задоволений	Скоріше, задоволений	Скоріше, незадоволений	Цілком незадоволений	ВАЖКО СКАЗАТИ (НЕ ЗАЧИТУВАТИ)	ВІДМОВА ВІДПОВІДАТИ (НЕ ЗАЧИТУВАТИ)	ВЛАДА НЕ ПОВИННА СПРИЯТИ РОЗВИТКУ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ
Тип населеного пункту							
Село (n=314)	15.5	29.5	21.7	16.2	14.7	1.2	1.3
СМТ / Місто до 20 тис. (n=287)	12.2	31.5	16.5	20.2	14.6	2.2	2.8
Місто 20-99 тис. (n=278)	12.6	27.1	19.6	19.5	14.2	4.0	3.0
Місто 100-499 тис. (n=489)	9.8	35.0	20.6	12.3	15.5	2.7	4.1
Місто 500 тис. і більше (n=632)	12.9	29.4	21.0	14.8	14.5	2.8	4.6
Стать							
Чоловік (n=922)	10.4	31.3	21.2	20.1	13.3	1.6	2.2
Жінка (n=1078)	15.3	29.9	19.9	12.4	15.9	2.9	3.7
Вік							
18-29 років (n=330)	19.0	36.2	14.8	9.5	13.1	2.2	5.2
30-39 років (n=393)	10.1	36.5	23.6	12.7	11.9	1.6	3.5
40-49 років (n=373)	12.0	30.6	20.2	20.4	13.0	2.3	1.6
50-59 років (n=356)	10.2	29.5	24.4	14.5	16.4	2.6	2.4
60-69 років (n=349)	15.6	22.3	21.7	18.7	16.7	2.6	2.4
70+ років (n=199)	12.2	24.7	16.8	21.8	19.3	2.6	2.7

4. Володіння та використання української мови

Володіння державною мовою всіма громадянами

РЕЗЮМЕ: 79% українців переконані, що всі громадяни повинні володіти державною українською мовою.

ДОСЛІДЖЕННЯ ФОНДУ ДЕМОКРАТИЧНІ ІНІЦІАТИВИ ім. Ілька КУЧЕРІВА І ЦЕНТРУ РАЗУМКОВА (14-19 ВЕРЕСНЯ 2020 РОКУ)

Загальнонаціональне дослідження проведено Фондом «Демократичні ініціативи» ім. Ілька Кучеріва спільно з соціологічною службою Центру Разумкова з 14 по 19 серпня 2020 року в усіх регіонах України за винятком Криму та окупованих територій Донецької та Луганської областей. Опитано 2018 респондентів віком від 18 років методом інтерв'ю «обличчям до обличчя» за місцем проживання респондентів за вибіркою, що репрезентує доросле населення. Теоретична похибка вибірки не перевищує 2,3%.

Переважна більшість українців в усіх регіонах погоджується, що всі громадяни повинні володіти державною мовою: загалом в Україні погоджуються 79%, не погоджуються 16%.

	Цілком згоден (а)	Скоріше згоден(а)	Скоріше не згоден(а)	Зовсім не згоден(а)	В/В
3. Усі громадяни України повинні володіти державною мовою	40,4	38,7	11,7	4,3	4,9

Найбільше не згодних з цим на Сході – 28%, але більшість (65%) підтримують обов’язкове знання громадянами державної мови і в цьому регіоні.

6.3 Усі громадяни України повинні володіти державною мовою

	Захід	Центр	Південь	Схід
Цілком згоден (а)	66,7	37,7	24,6	27,7
Скоріше згоден(а)	25,8	45,1	46,7	37,5
Скоріше не згоден(а)	3,8	11,3	15,4	17,7
Зовсім не згоден(а)	0,6	3,1	1,7	10,5
В/В	3,1	2,7	11,7	6,6

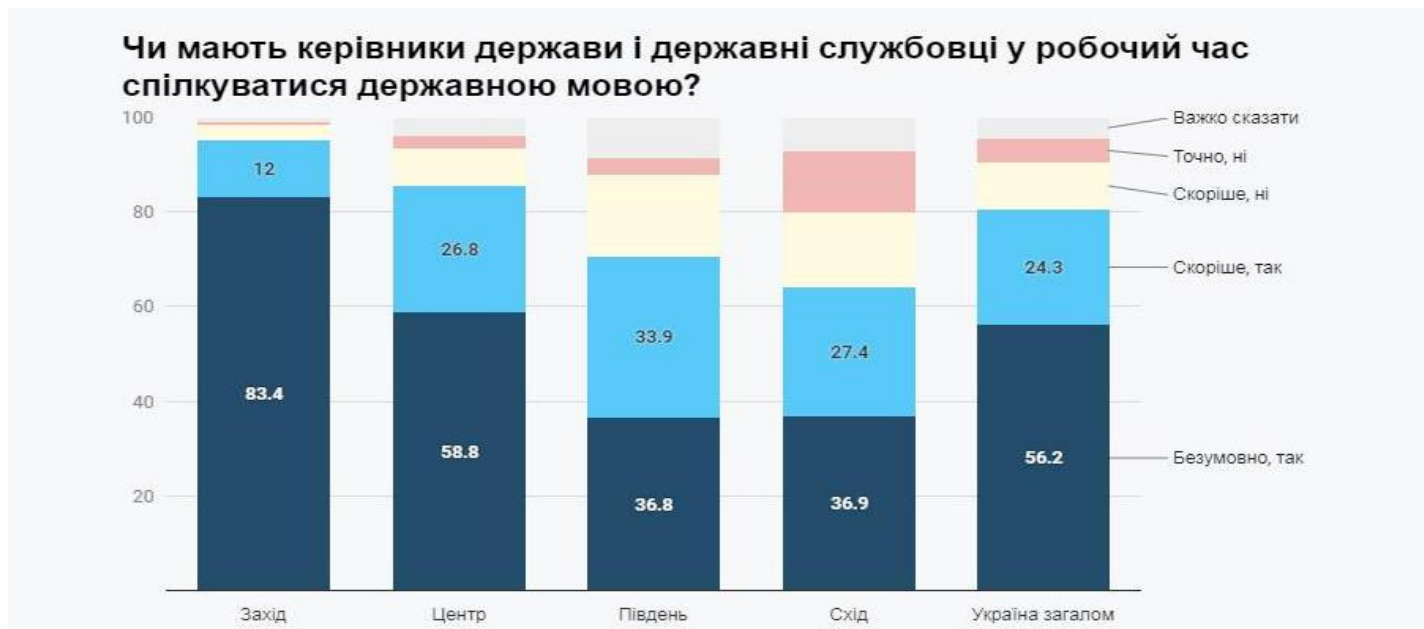
Використання державної мови керівниками держави і чиновниками

РЕЗЮМЕ: понад 80% українців вважають, що керівництво держави та чиновники мають використовувати українську мову.

ОПИТУВАННЯ ФОНДУ «ДЕМОКРАТИЧНІ ІНІЦІАТИВИ» ІМЕНІ ІЛЬКА КУЧЕРІВА СПІЛЬНО З СОЦІОЛОГІЧНОЮ СЛУЖБОЮ ЦЕНТРУ РАЗУМКОВА (13-18 ГРУДНЯ 2019 РОКУ)

Опитування проведене Фондом «Демократичні ініціативи» імені Ілька Кучеріва спільно з соціологічною службою Центру Разумкова 13-18 грудня 2019 року. Всього опитано 2017 респондентів у віці від 18 років.

За даними опитування, жителі всіх регіонів підтримують спілкування держслужбовців українською мовою в робочий час. Абсолютна більшість українців (80,5%) згодні з тим, що всі керівники держави і держслужбовці повинні в робочий час спілкуватися державною мовою (56% – безумовно згодні і 24% – скоріше згодні). Про це свідчать результати опитування фонду Демократичні ініціативи імені Ілька Кучеріва спільно з соціологічною службою Центр Разумкова. "Причому щодо державної мови спілкування держслужбовців в робочий час солідарні громадяни всіх регіонів: західного (96%), центрального (86%), південного (71%), східного (64%)", – відзначили соціологи.

**ОПИТУВАННЯ ФОНДУ «ДЕМОКРАТИЧНІ ІНІЦІАТИВИ» ІМЕНІ ІЛЬКА КУЧЕРІВА СПІЛЬНО З
СОЦІОЛОГІЧНОЮ СЛУЖБОЮ ЦЕНТРУ РАЗУМКОВА
(14-19 ВЕРЕСНЯ 2020 РОКУ)**

Загальнонаціональне дослідження проведено Фондом «Демократичні ініціативи» ім. Ілька Кучеріва спільно з соціологічною службою Центру Разумкова з 14 по 19 серпня 2020 року в усіх регіонах України за винятком Криму та окупованих територій Донецької та Луганської областей. Опитано 2018 респондентів віком від 18 років методом інтерв'ю «обличчям до обличчя» за місцем проживання респондентів за вибіркою, що репрезентує доросле населення. Теоретична похибка вибірки не перевищує 2,3%.

Аналогічне опитування Фонд «Демократичні ініціативи» ім. Ілька Кучеріва та Центр Разумкова провели в вересні 2020 року.

Частка тих, хто погоджується з тезою, що керівники держави і державні службовці повинні у робочий час спілкуватися державною мовою, навіть зросла порівняно з попереднім опитуванням і сягнула 82,3%. Причому погоджується з цим, в тому числі, й більшість мешканців Півдня та Сходу (82% та 63% відповідно).

	Цілком згоден (а)	Скоріше згоден(а)	Скоріше не згоден(а)	Зовсім не згоден(а)	В/В
1. Усі керівники держави і державні службовці повинні у робочий час спілкуватися державною мовою	51,1	31,2	10,0	4,0	3,8

6.1 Усі керівники держави і державні службовці повинні у робочий час спілкуватися державною мовою

	Захід	Центр	Південь	Схід
Цілком згоден (а)	75,2	51,5	36,5	35,4
Скоріше згоден(а)	19,4	36,7	45,6	27,3
Скоріше не згоден(а)	1,9	8,6	10,4	19,2
Зовсім не згоден(а)	0,4	0,8	2,5	12,4
В/В	3,1	2,5	5,0	5,6

5. Мовні уподобання в сфері освіти й ЗМІ

Мова в сфері освіти

РЕЗЮМЕ: 77% українців підтримують українізацію школи, в тому числі 65% - на Сході.

У звітний період з'явилося кілька досліджень, покликаних з'ясувати, як українці ставляться до впровадження української мови в окремих сферах життя суспільства, зокрема, у сфері освіти.

ДОСЛІДЖЕННЯ ФОНДУ ДЕМОКРАТИЧНІ ІНІЦІАТИВИ ім. Ілька КУЧЕРІВА І ЦЕНТРУ РАЗУМКОВА (14-19 ВЕРЕСНЯ 2020 РОКУ)

Загальнонаціональне дослідження проведено Фондом «Демократичні ініціативи» ім. Ілька Кучеріва спільно з соціологічною службою Центру Разумкова з 14 по 19 серпня 2020 року в усіх регіонах України за винятком Криму та окупованих територій Донецької та Луганської областей. Опитано 2018 респондентів віком від 18 років методом інтерв'ю «обличчям до обличчя» за місцем проживання респондентів за вибіркою, що репрезентує доросле населення. Теоретична похибка вибірки не перевищує 2,3%.

Дослідження показало, що в усіх регіонах схвалюють викладання більшості шкільних предметів державною мовою.

Загалом в Україні прихильно ставляться до цього 77%, проти лише 17%.

	Цілком згоден (а)	Скоріше згоден(а)	Скоріше не згоден(а)	Зовсім не згоден(а)	В/В
4. В усіх державних навчальних закладах більшість предметів мають викладатися державною мовою	44,7	32,5	11,3	5,6	5,8

Прогнозовано спостерігають певні регіональні відмінності. Так, на Заході України підтримують цю тезу 93,8%, у Центрі – 88,3%. Схвально ставляться до запровадження української мови у школах і на Півдні та Сході (відповідно 68% та 65,2%)

6.4 В усіх державних навчальних закладах більшість предметів мають викладатися державною мовою

	Захід	Центр	Південь	Схід
Цілком згоден (а)	77,1	46,0	28,2	27,7
Скоріше згоден(а)	16,7	42,3	39,8	37,5
Скоріше не згоден(а)	2,3	8,0	17,0	17,7
Зовсім не згоден(а)	0,8	1,3	2,5	10,5
В/В	3,1	2,3	12,4	6,6

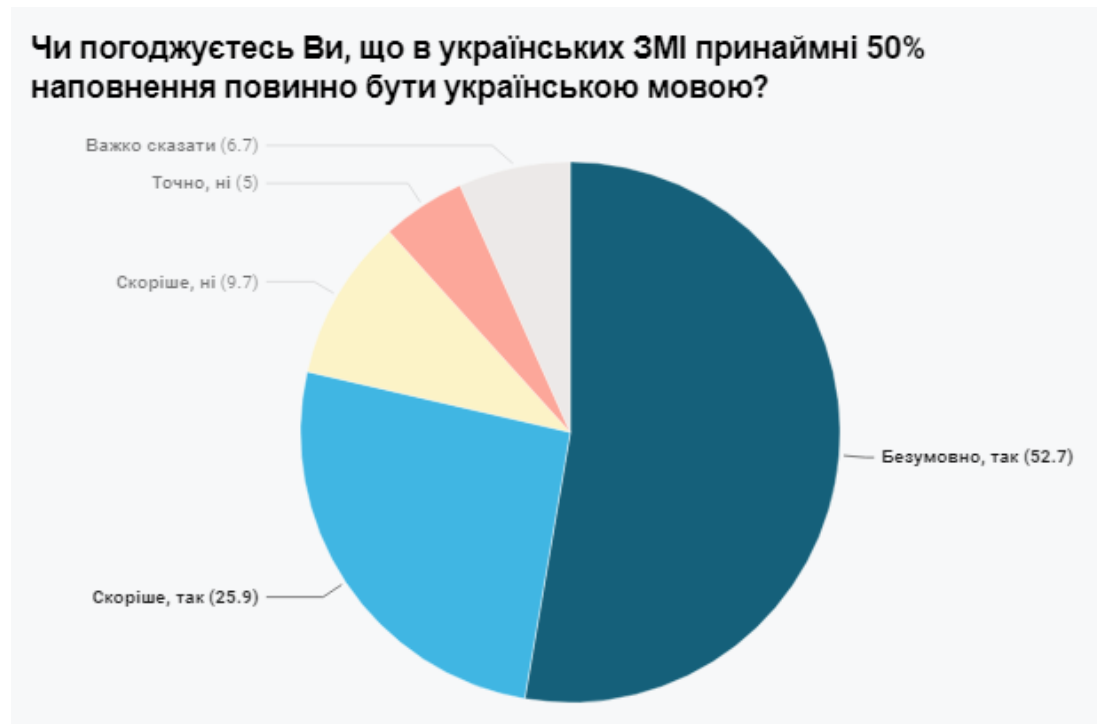
Мовні уподобання щодо ЗМІ

РЕЗЮМЕ: 79% українців вважають, що принаймні половина наповнення українських ЗМІ має бути українською мовою, в тому числі так вважають на Сході (66%).

**ОПИТУВАННЯ ФОНДУ «ДЕМОКРАТИЧНІ ІНІЦІАТИВИ» ІМЕНІ ІЛЬКА КУЧЕРІВА СПІЛЬНО З СОЦІОЛОГІЧНОЮ СЛУЖБОЮ ЦЕНТРУ РАЗУМКОВА
(13-18 ГРУДНЯ 2019 РОКУ)**

Опитування проведене Фондом «Демократичні ініціативи» імені Ілька Кучеріва спільно з соціологічною службою Центру Разумкова 13-18 грудня 2019 року. Всього опитано 2017 респондентів у віці від 18 років.

Більшість громадян (79%) вважають, що в українських ЗМІ принаймні половина наповнення має бути українською мовою (53% згодні з цим безумовно і ще 26% – скоріше, так), причому ця думка переважає в усіх регіонах: Західному (96%), Центральному (82%), Східному (66%), Південному (63%).

Мовні уподобання щодо телебачення

РЕЗЮМЕ: Мовні квоти на телебаченні на підтримку української мови підтримують 65% українців.

ДОСЛІДЖЕННЯ ФОНДУ ДЕМОКРАТИЧНІ ІНІЦІАТИВИ ім. Ілька КУЧЕРІВА І ЦЕНТРУ РАЗУМКОВА (14-19 ВЕРЕСНЯ 2020 РОКУ)

Загальнонаціональне дослідження проведено Фондом «Демократичні ініціативи» ім. Ілька Кучеріва спільно з соціологічною службою Центру Разумкова з 14 по 19 серпня 2020 року в усіх регіонах України за винятком Криму та окупованих територій Донецької та Луганської областей. Опитано 2018 респондентів віком від 18 років методом інтерв'ю «обличчям до обличчя» за місцем проживання респондентів за вибіркою, що репрезентує доросле населення. Теоретична похибка вибірки не перевищує 2,3%.

Мовні квоти на телебаченні підтримують в цілому 65% українців.

	Цілком згоден (а)	Скоріше згоден(а)	Скоріше не згоден(а)	Зовсім не згоден(а)	В/В
2. На загальнодержавних українських телеканалах 75% наповнення має бути українською мовою	37,6	27,0	21,0	9,4	5,0

Абсолютне схвалення цієї ініціативи спостерігається на Заході (95%), більшість підтримує її й у Центрі (71% підтримки проти 26% негативного ставлення) та на Півдні (46% за і 40% проти). У Східному регіоні більше тих, хто не схвалює такий крок – 38% підтримують і 56% проти.

6.2 На загальнодержавних українських телеканалах 75% наповнення має бути українською мовою

	Захід	Центр	Південь	Схід
Цілком згоден (а)	72,9	37,6	10,3	18,3
Скоріше згоден(а)	19,6	33,7	35,5	19,8
Скоріше не згоден(а)	2,9	22,7	32,6	29,4
Зовсім не згоден(а)	2,1	3,1	7,0	26,4
В/В	2,5	2,9	14,5	6,2

РОЗДІЛ 3

УКРАЇНСЬКА МОВА У РІЗНИХ СФЕРАХ СУСПІЛЬНОГО ЖИТТЯ

(за матеріалами державної статистики)

Освіта

Навчання українською мовою в 2020/21 навчальному році, за даними Міністерства освіти й науки, ведеться в 13611 школах, що становить 94 % від усіх шкіл України (денні заклади середньої освіти без спеціальних шкіл (шкіл-інтернатів)). Частка закладів шкіл з навчанням українською мовою продовжує зростати. З докладними цифрами по кожній області можна ознайомитися в таблиці.

Частка учнів, що навчаються українською мовою, відчутно зросла – з 92% у минулому навчальному році до 96% в нинішньому. Російською навчається майже 3,2 % школярів (рік тому – 6,9%), іншими мовами (переважно румунською та угорською), як і минулого року – близько 0,9%. Зменшення більш як удвічі числа учнів, що навчаються російською мовою відбулося перш за все внаслідок закінчення дії перехідного періоду, передбаченого законами про державну мову і про освіту, для учнів 5-11 класів, що навчалися досі російською. З 1 вересня 2020 року ці школярі згідно з законом перейшли на українську мову навчання.

Зростання кількості й частки дітей, що навчаються українською мовою, відбулося по всій Україні. Найбільш стрімко – в Одеській, Дніпропетровській, Луганській і Донецькій областях. Однак частка учнів, що продовжують навчатися російською мовою в Луганській (9,2%), Запорізькій (13,5%) і особливо в Харківській (21%) області має стати предметом докладного аналізу, оскільки може свідчити про порушення мовного і освітнього законодавства. Водночас у Волинській, Івано-Франківській, Рівненській і Тернопільській областях українською навчаються всі 100% школярів.

Кількість денних загальноосвітніх навчальних закладів з українською мовою навчання

	2019/20 н.р.			2020/21 н.р. (оперативні данні)		
	усього	з українською мовою навчання	у % до загального підсумку	усього	з українською мовою навчання	у % до загального підсумку
Україна	14758	13584	92,0	14486	13611	94,0
у тому числі						
Вінницька область	754	750	99,5	729	725	99,5
Волинська область	601	600	99,8	585	584	99,8
Дніпропетровська область	836	718	85,9	823	728	88,5
Донецька область	499	345	69,1	492	447	90,9
Житомирська область	619	617	99,7	603	602	99,8
Закарпатська область	654	536	82,0	625	509	81,4
Запорізька область	518	421	81,3	516	436	84,5
Івано-Франківська область	670	669	99,9	650	650	100,0
Київська область	684	679	99,3	687	683	99,4
Кіровоградська область	307	299	97,4	298	293	98,3
Луганська область	271	188	69,4	269	215	79,9
Львівська область	1173	1164	99,2	1161	1153	99,3
Миколаївська область	467	449	96,1	461	446	96,7
Одеська область	767	536	69,9	757	605	79,9
Полтавська область	585	583	99,7	567	565	99,6
Рівненська область	573	573	100,0	572	572	100,0
Сумська область	403	390	96,8	388	384	99,0
Тернопільська область	692	692	100,0	681	681	100,0
Харківська область	721	547	75,9	715	551	77,1
Херсонська область	406	374	92,1	384	360	93,8
Хмельницька область	636	634	99,7	610	608	99,7
Черкаська область	544	541	99,4	521	518	99,4
Чернівецька область	394	318	80,7	388	313	80,7
Чернігівська область	477	475	99,6	464	463	99,8
м.Київ	507	486	95,9	540	520	96,3

Розподіл учнів денних загальноосвітніх навчальних закладів за мовами навчання

	2020/21 н.р.(оперативні данні)							2019/20 н.р.						
	Усього учнів, осіб	У тому числі навчаються мовою			Питома вага учнів, які навчаються мовою, %			Усього учнів, осіб	У тому числі навчаються мовою			Питома вага учнів, які навчаються мовою, %		
		українською	російською	іншою	українською	російською	іншою		українською	російською	іншою	українською	російською	іншою
Вінницька область	165163	164847	316		99,8	0,2		163019	162613	406		99,8	0,2	
Волинська область	142288	142270	18		100,0	0,0		139148	139092	56		100,0	0,0	
Дніпропетровська область	335071	318476	16595		95,0	5,0		329795	282614	47181		85,7	14,3	
Донецька область	166899	164304	2595		98,4	1,6		164465	133657	30808		81,3	18,7	
Житомирська область	137497	137301	196		99,9	0,1		135868	135569	299		99,8	0,2	
Закарпатська область	169413	148775	287	20351	87,8	0,2	12,0	166528	145466	1132	19930	87,4	0,7	12,0
Запорізька область	167344	144831	22513		86,5	13,5		165362	132552	32810	0	80,2	19,8	0,0
Івано-Франківська Область	159465	159465	0		100,0	0,0		156973	156048	398	527	99,4	0,3	0,3
Київська область	230388	230151	237		99,9	0,1		221038	220595	443		99,8	0,2	
Кіровоградська область	95830	95011	819		99,1	0,9		94503	93395	1108		98,8	1,2	
Луганська область	55015	49965	5050		90,8	9,2		54526	41288	13238		75,7	24,3	
Львівська область	285155	283778	448	929	99,5	0,2	0,3	280359	277683	1737	939	99,0	0,6	0,3
Миколаївська область	116743	114563	2180	0	98,1	1,9		115423	107875	7548		93,5	6,5	
Одеська область	273880	254407	17039	2434	92,9	6,2	0,9	267276	199757	64963	2556	74,7	24,3	1,0
Полтавська область	135981	135834	147		99,9	0,1		133821	133473	348		99,7	0,3	
Рівненська область	164541	164541	0		100,0	0,0		161002	161002	0		100,0	0,0	
Сумська область	97267	96844	423		99,6	0,4		96094	95019	1075		98,9	1,1	
Тернопільська область	110705	110705	0		100,0	0,0		109709	109709	0		100,0	0,0	
Харківська область	254910	201329	53581		79,0	21,0		249288	188299	60989		75,5	24,5	
Херсонська область	111439	108165	3210	64	97,1	2,9	0,1	110165	101598	8514	53	92,2	7,7	0,0
Хмельницька область	137215	137058	0	157	99,9	0,0	0,1	135249	135018	0	231	99,8	0,0	0,2
Черкаська область	116266	116065	201	0	99,8	0,2		114928	114198	730		99,4	0,6	
Чернівецька область	106633	92773	170	13690	87,0	0,2	12,8	104677	90968	191	13518	86,9	0,2	12,9
Чернігівська область	96216	96164	52	0	99,9	0,1		95591	95307	284		99,7	0,3	
м.Київ	318214	313189	4700	325	98,4	1,5	0,1	307897	300510	6999	388	97,6	2,3	0,1
Україна	4149538	3980811	130777	37950	95,9	3,2	0,9	4072704	3753305	281257	38142	92,2	6,9	0,9

Завдяки нормі Закону «Про освіту», яка передбачає, що навчання дітей мовами меншин відбувається лише з ініціативи батьків, а не школи чи місцевої влади, продовжує зростати число першокласників, що здобувають освіту українською. В нинішньому навчальному році частка першокласників, що навчаються українською, зростає ще більше і перевищила 97,5%. Російською навчаються близько 1,6 % першокласників, іншими мовами (переважно угорською й румунською) - 0,9%. Чисельність учнів перших класів, які навчаються українською мовою, і її динаміка порівняно з минулим роком, показані в таблиці.

Вже в 9 областях України українською мовою навчаються 100% першокласників. В багатьох областях – понад 99% (наприклад, у Донецькій області - 99,4%). Незважаючи на те, що мешканці Донецької й Луганської областей спілкуються переважно російською мовою, більшість батьків першокласників усвідомлюють важливість освіти їхніх дітей українською мовою. У класи з російською мовою навчання в 2020 році пішли лише 0,6% першокласників у Донецькій і 3,6% - у Луганській області.

Найнижча частка першокласників навчається українською мовою в Закарпатській (86,5%), Чернівецькій (86,8%), та Харківській (92,1%) областях. У двох перших – за рахунок значного числа учнів, що навчаються румунською та угорською мовами відповідно, у третій – за рахунок дітей, що навчаються російською. У Харківській області російською мовою навчаються близько 8% першокласників, в Одеській – 5%.

Загальна кількість учнів перших класів денних загальноосвітніх навчальних закладів за мовами навчання

Регіон	2020/21 н.р. (оперативні данні)							2019/20 н.р.						
	Усього у перших класах	українською	російською	іншою мовою	у % до загального обсягу першокласників			Усього у перших класах	українською	російською	іншою мовою	у % до загального обсягу першокласників		
					українською	російською	іншою мовою					українською	російською	іншою мовою
Вінницька область	16653	16648	5		100,0	0,003		17213	17213		0	100,0		0
Волинська область	14189	14189	0		100,0	0,0		14448	14448		0	100,0		0
Дніпропетровська обл.	34073	32870	1203		96,5	3,5		35650	33876	1774	0	95,0	5	0
Донецька область	16221	16131	90		99,4	0,6		17057	16959	98	0	99,4	0,6	0
Житомирська область	13768	13768	0		100,0			14428	14428		0	100,0		0
Закарпатська область	17237	14906	74	2257	86,5	0,4	13	17781	15356	74	2351	86,4	0,0	14
Запорізька область	16753	16184	569		96,6	3,4		17884	16402	1482	0	91,7	8	0
Івано-Франківська обл.	16163	16163			100,0			16476	16393	20	63	99,5	0,0	0,4
Київська область	25049	25049			100,0			25558	25558		0	100,0		0
Кіровоградська область	9725	9659	66		99,3	0,1		10172	10070	102	0	99,0	1	0
Луганська область	5443	5247	196		96,4	3,6		5541	5245	296	0	94,7	5	0
Львівська область	29112	29042		70	99,8		0,2	29546	29333	116	97	99,3	0,4	0,3
Миколаївська область	11882	11624	258		97,8	2,2		12397	11921	476	0	96,2	4	0
Одеська область	28007	26390	1434	183	94,2	5,1	0,7	28823	25380	3200	243	88,1	11	0,9
Полтавська область	13699	13699			100,0			14274	14274		0	100,0		0
Рівненська область	16481	16481			100,0			16977	16977		0	100,0		0
Сумська область	9555	9555			100,0			10141	10141		0	100,0		0
Тернопільська область	10970	10970			100,0			11328	11328		0	100,0		0
Харківська область	25489	23483	2006		92,1	8		26453	22568	3885	0	85,3	16	0
Херсонська область	11276	11098	169	9	98,4	1,5	0,1	11843	11623	210	10	98,1	1,8	0,1
Хмельницька область	13860	13840		20	99,9		0,15	14269	14221		48	99,7		0,3
Черкаська область	11561	11528	33		99,7	0,0		11766	11732	34	0	99,7	0,0	0,3
Чернівецька область	10999	9543	33	1423	86,8	0,0	13	11087	9682	10	1395	87,3	0,0	12,3
Чернігівська область	9058	9058			100,0			9868	9868		0	100,0		0
м.Київ	32217	31737	439	41	98,5	1,4	0,13	33504	32914	545	45	98,2	1,7	0,15
Україна	419440	408862	6575	4003	97,5	1,6	0,9	434484	417910	12322	4252	96,2	2,8	1,0

Дошкільна освіта

За даними Міністерства освіти і науки України, виховуються українською мовою в дитсадках 1,198 млн. дітей, або 97,3% від загальної кількості дітей у дитсадках. У 8 областях 100% дошкільнят виховуються українською мовою.

Кількість та частка дітей, що навчаються у закладах дошкільної освіти, де навчання (виховання) ведеться українською мовою

Область	Усього дітей, осіб	Виховуються українською	частка, %
Україна	1 230 398	1 197 509	97,3
Вінницька	53 584	53 584	100,0
Волинська	36 788	36 788	100,0
Дніпропетровська	104 025	100 765	96,9
Донецька	46 227	44 481	96,2
Житомирська	43 427	43 427	100,0
Закарпатська	44 684	39 174	87,7
Запорізька	52 166	48 362	92,7
Івано-Франківська	36 389	36 389	100,0
Київська	71 715	71 715	100,0
Кіровоградська	29 849	29 630	99,3
Луганська	14 458	12 762	88,3
Львівська	72 143	72 043	99,9
Миколаївська	37 976	37 784	99,5
Одеська	72 687	65 506	90,1
Полтавська	44 701	44 701	100,0
Рівненська	41 355	41 355	100,0
Сумська	34 261	34 200	99,8
Тернопільська	30 567	30 567	100,0
Харківська	77 448	72 068	93,1
Херсонська	34 711	34 616	99,7
Хмельницька	45 209	45 178	99,9
Черкаська	38 676	38 676	100,0
Чернівецька	31 196	27 868	89,3
Чернігівська	28 609	28 609	100,0
м.Київ	107 547	107 261	99,7

Звертаємо увагу, що мова йде про офіційну статистику, а реальна мовна ситуація в закладах освіти взагалі, і в школах зокрема, відрізняється від статистичних даних. У багатьох формально українських школах, особливо на Сході та Півдні країни, освітній процес, особливо за межами уроків, де-факто здійснюється російською.

Навіть у Києві, згідно з даними, наведеними в дослідженні О. Данилевської «Мовна ситуація в українській шкільній освіті на початку XXI століття» (2020), на уроках 4% учителів часто, а 55% зрідка використовують російську мову замість української. А на позашкільних заходах російську використовують часто 26% учителів, зрідка – 45%.

Ще більшою мірою російська мова замість української використовується в закладах позашкільної освіти, наприклад, музичних та спортивних школах.

Очевидно, що державі, місцевим громадам, керівникам закладів освіти час перейти від ведення формальної статистики до реального контролю за веденням освітнього процесу в закладах освіти тією мовою, яка визначена законодавством і офіційними документами цих закладів. Це стосується всіх рівнів освіти – від дошкільної до вищої. Освіта за жодних обставин не може бути інструментом русифікації дітей чи позбавляти їх гарантованого права на навчання українською мовою, не лише на папері, а в практиці всього освітнього процесу.

Зовнішнє незалежне оцінювання

Як і в попередні роки, у 2020 році зросла частка випускників шкіл, які обрали українську мову для складання ЗНО. Так, при складанні ЗНО з фізики українську мову в 2020 році обрали майже 92% випускників шкіл, з математики та хімії близько 93%, з географії більше 95%, з біології майже 96%, з історії України більше 97%.

Частка учнів, які обрали для ЗНО українську мову, %

Предмет	2016 рік	2017 рік	2018 рік	2019 рік	2020 рік
Історія України	93,48	93,86	94,7	96,35	97,15
Математика	88,07	87,87	88,6	91,09	92,97
Біологія	91,26	91,68	92,3	92,72	95,72
Географія	92,26	93,33	92,9	93,71	95,44
Фізика	87,24	86,55	87,6	88,84	91,87
Хімія	90,28	90,52	91,1	91,5	93,36

Нижче в таблицях подана докладніша інформація за 2020 рік по кожній області.

Вибір мови, якою учасники зовнішнього незалежного оцінювання виявили бажання отримати завдання сертифікаційної роботи з ІСТОРИЇ України (2020р.)

Регіон	Мова, якою учасники зовнішнього незалежного оцінювання виявили бажання отримати завдання сертифікаційної роботи*											
	Українська		Російська		Угорська		Молдовська		Польська		Румунська	
	Кількість осіб	%	Кількість осіб	%	Кількість осіб	%	Кількість осіб	%	Кількість осіб	%	Кількість осіб	%
Вінницька область	11677	99,89	13	0,11	0	0,0	0	0,0	0	0,0	0	0,0
Волинська область	8945	99,99	1	0,01	0	0,0	0	0,0	0	0,0	0	0,0
Дніпропетровська область	21077	96,79	700	3,21	0	0,0	0	0,0	0	0,0	0	0,0
Донецька область	8962	82,18	1943	17,82	0	0,0	0	0,0	0	0,0	0	0,0
Житомирська область	9291	99,92	7	0,08	0	0,0	0	0,0	0	0,0	0	0,0
Закарпатська область	9598	93,99	11	0,11	566	5,54	0	0,0	0	0,0	37	0,36
Запорізька область	10639	91,79	951	8,21	0	0,0	0	0,0	0	0,0	0	0,0
Івано-Франківська область	11290	100,0	0	0,0	0	0,0	0	0,0	0	0,0	0	0,0
Київська область	10398	99,86	14	0,13	0	0,0	0	0,0	1	0,01	0	0,0
Кіровоградська область	6269	99,84	10	0,16	0	0,0	0	0,0	0	0,0	0	0,0
Луганська область	3842	86,20	615	13,80	0	0,0	0	0,0	0	0,0	0	0,0
Львівська область	18823	99,94	12	0,06	0	0,0	0	0,0	0	0,0	0	0,0
Миколаївська область	7311	97,71	171	2,29	0	0,0	0	0,0	0	0,0	0	0,0
Одеська область	13358	91,63	1213	8,32	0	0,0	7	0,05	0	0,0	0	0,0
Полтавська область	9027	99,78	20	0,22	0	0,0	0	0,0	0	0,0	0	0,0
Рівненська область	10603	99,99	1	0,01	0	0,0	0	0,0	0	0,0	0	0,0
Сумська область	6812	99,74	18	0,26	0	0,0	0	0,0	0	0,0	0	0,0
Тернопільська область	8405	100,0	0	0,0	0	0,0	0	0,0	0	0,0	0	0,0
Харківська область	14447	94,30	873	5,70	1	0,01	0	0,0	0	0,0	0	0,0
Херсонська область	7116	97,67	170	2,33	0	0,0	0	0,0	0	0,0	0	0,0
Хмельницька область	9003	99,99	1	0,01	0	0,0	0	0,0	0	0,0	0	0,0
Черкаська область	7854	99,80	16	0,20	0	0,0	0	0,0	0	0,0	0	0,0
Чернівецька область	7477	98,78	2	0,03	0	0,0	0	0,0	0	0,0	90	1,19
Чернігівська область	6492	99,92	5	0,08	0	0,0	0	0,0	0	0,0	0	0,0
м. Київ	19148	99,50	96	0,50	0	0,0	0	0,0	0	0,0	0	0,0
Усього	257864	97,15	6863	2,59	567	0,21	7	0,0026	1	0,0004	127	0,05

Вибір мови, якою учасники ЗНО виявили бажання отримати завдання сертифікаційної роботи з МАТЕМАТИКИ (2020р.)

Region	Мова, якою учасники зовнішнього незалежного оцінювання виявили бажання отримати завдання сертифікаційної роботи*											
	Українська		Російська		Угорська		Молдовська		Польська		Румунська	
	Кількість осіб	%	Кількість осіб	%	Кількість осіб	%	Кількість осіб	%	Кількість осіб	%	Кількість осіб	%
Вінницька область	7897	99,82	14	0,18	0	0,0	0	0,0	0	0,0	0	0,0
Волинська область	5011	99,96	2	0,04	0	0,0	0	0,0	0	0,0	0	0,0
Дніпропетровська область	16499	91,69	1495	8,31	0	0,0	0	0,0	1	0,01	0	0,0
Донецька область	6597	70,99	2695	29,00	0	0,0	0	0,0	1	0,01	0	0,0
Житомирська область	6271	99,86	8	0,13	0	0,0	0	0,0	1	0,02	0	0,0
Закарпатська область	3601	90,57	16	0,40	356	8,95	0	0,0	0	0,0	3	0,08
Запорізька область	6462	81,63	1454	18,37	0	0,0	0	0,0	0	0,0	0	0,0
Івано-Франківська область	5255	99,96	2	0,04	0	0,0	0	0,0	0	0,0	0	0,0
Київська область	7610	99,54	34	0,44	0	0,0	0	0,0	1	0,01	0	0,0
Кіровоградська область	4633	99,61	18	0,39	0	0,0	0	0,0	0	0,0	0	0,0
Луганська область	2424	75,42	790	24,58	0	0,0	0	0,0	0	0,0	0	0,0
Львівська область	13293	99,90	11	0,08	0	0,0	0	0,0	2	0,02	0	0,0
Миколаївська область	4985	95,17	253	4,83	0	0,0	0	0,0	0	0,0	0	0,0
Одеська область	11172	80,20	2703	19,40	0	0,0	56	0,4	0	0,0	0	0,0
Полтавська область	6176	99,52	30	0,48	0	0,0	0	0,0	0	0,0	0	0,0
Рівненська область	5753	99,95	3	0,05	0	0,0	0	0,0	0	0,0	0	0,0
Сумська область	5079	98,51	76	1,47	0	0,0	0	0,0	1	0,02	0	0,0
Тернопільська область	4057	99,95	2	0,05	0	0,0	0	0,0	0	0,0	0	0,0
Харківська область	11484	82,65	2410	17,34	0	0,0	0	0,0	1	0,01	0	0,0
Херсонська область	4722	92,79	367	7,21	0	0,0	0	0,0	0	0,0	0	0,0
Хмельницька область	5215	99,92	3	0,06	1	0,02	0	0,0	0	0,0	0	0,0
Черкаська область	5095	99,67	17	0,33	0	0,0	0	0,0	0	0,0	0	0,0
Чернівецька область	2831	98,61	2	0,07	0	0,0	0	0,0	0	0,0	38	1,32
Чернігівська область	4457	99,80	9	0,20	0	0,0	0	0,0	0	0,0	0	0,0
м. Київ	17690	98,34	298	1,66	0	0,0	0	0,0	1	0,01	0	0,0
Усього	174269	92,97	12712	6,78	357	0,19	56	0,03	9	0,005	41	0,02

Вибір мови, якою учасники зовнішнього незалежного оцінювання виявили бажання отримати завдання сертифікаційної роботи з БІОЛОГІЇ (2020р.)

Region	Мова, якою учасники зовнішнього незалежного оцінювання виявили бажання отримати завдання сертифікаційної роботи*											
	Українська		Російська		Угорська		Молдовська		Польська		Румунська	
	Кількість осіб	%	Кількість осіб	%	Кількість осіб	%	Кількість осіб	%	Кількість осіб	%	Кількість осіб	%
Вінницька область	4676	99,87	5	0,11	0	0,0	0	0,0	1	0,02	0	0,0
Волинська область	3504	100,0	0	0,0	0	0,0	0	0,0	0	0,0	0	0,0
Дніпропетровська область	8421	93,32	603	6,68	0	0,0	0	0,0	0	0,0	0	0,0
Донецька область	3652	76,71	1109	23,29	0	0,0	0	0,0	0	0,0	0	0,0
Житомирська область	4374	99,95	2	0,05	0	0,0	0	0,0	0	0,0	0	0,0
Закарпатська область	4740	92,25	8	0,16	352	6,85	0	0,0	0	0,0	38	0,74
Запорізька область	4775	89,15	581	10,85	0	0,0	0	0,0	0	0,0	0	0,0
Івано-Франківська область	4231	100,0	0	0,0	0	0,0	0	0,0	0	0,0	0	0,0
Київська область	4607	99,78	9	0,19	0	0,0	0	0,0	1	0,02	0	0,0
Кіровоградська область	3032	99,70	9	0,30	0	0,0	0	0,0	0	0,0	0	0,0
Луганська область	1836	81,56	415	18,44	0	0,0	0	0,0	0	0,0	0	0,0
Львівська область	6551	99,83	10	0,15	0	0,0	0	0,0	1	0,02	0	0,0
Миколаївська область	3783	97,60	93	2,40	0	0,0	0	0,0	0	0,0	0	0,0
Одеська область	4982	84,73	862	14,66	0	0,0	36	0,61	0	0,0	0	0,0
Полтавська область	4440	99,64	15	0,34	0	0,0	0	0,0	1	0,02	0	0,0
Рівненська область	4509	99,93	2	0,04	0	0,0	0	0,0	1	0,02	0	0,0
Сумська область	3752	99,26	28	0,74	0	0,0	0	0,0	0	0,0	0	0,0
Тернопільська область	2799	99,96	0	0,0	0	0,0	0	0,0	1	0,04	0	0,0
Харківська область	5821	88,87	729	11,13	0	0,0	0	0,0	0	0,0	0	0,0
Херсонська область	3641	95,77	161	4,23	0	0,0	0	0,0	0	0,0	0	0,0
Хмельницька область	3821	99,95	1	0,03	1	0,03	0	0,0	0	0,0	0	0,0
Черкаська область	4015	99,83	7	0,17	0	0,0	0	0,0	0	0,0	0	0,0
Чернівецька область	3165	98,41	0	0,0	0	0,0	0	0,0	0	0,0	51	1,59
Чернігівська область	3278	99,82	6	0,18	0	0,0	0	0,0	0	0,0	0	0,0
м. Київ	6966	98,84	82	1,16	0	0,0	0	0,0	0	0,0	0	0,0
Усього	109371	95,44	4737	4,13	353	0,31	36	0,03	6	0,01	89	0,08

Вибір мови, якою учасники ЗНО виявили бажання отримати завдання сертифікаційної роботи з ГЕОГРАФІЇ (2020р.)

Region	Мова, якою учасники зовнішнього незалежного оцінювання виявили бажання отримати завдання сертифікаційної роботи*											
	Українська		Російська		Угорська		Молдовська		Польська		Румунська	
	Кількість осіб	%	Кількість осіб	%	Кількість осіб	%	Кількість осіб	%	Кількість осіб	%	Кількість осіб	%
Вінницька область	6651	99,88	8	0,12	0	0,0	0	0,0	0	0,0	0	0,0
Волинська область	5480	99,96	2	0,04	0	0,0	0	0,0	0	0,0	0	0,0
Дніпропетровська область	9739	92,08	838	7,92	0	0,0	0	0,0	0	0,0	0	0,0
Донецька область	3846	77,48	1118	22,52	0	0,0	0	0,0	0	0,0	0	0,0
Житомирська область	4491	99,87	6	0,13	0	0,0	0	0,0	0	0,0	0	0,0
Закарпатська область	4669	95,85	7	0,14	193	3,96	0	0,0	0	0,0	2	0,04
Запорізька область	4805	87,79	668	12,21	0	0,0	0	0,0	0	0,0	0	0,0
Івано-Франківська область	6882	100,0	0	0,00	0	0,0	0	0,0	0	0,0	0	0,0
Київська область	5450	99,73	15	0,27	0	0,0	0	0,0	0	0,0	0	0,0
Кіровоградська область	2409	99,71	7	0,29	0	0,0	0	0,0	0	0,0	0	0,0
Луганська область	1596	77,70	458	22,30	0	0,0	0	0,0	0	0,0	0	0,0
Львівська область	9934	99,95	5	0,05	0	0,0	0	0,0	0	0,0	0	0,0
Миколаївська область	2876	95,83	125	4,17	0	0,0	0	0,0	0	0,0	0	0,0
Одеська область	5310	84,13	986	15,62	0	0,0	16	0,25	0	0,0	0	0,0
Полтавська область	4946	99,70	15	0,30	0	0,0	0	0,0	0	0,0	0	0,0
Рівненська область	6066	99,97	2	0,03	0	0,0	0	0,0	0	0,0	0	0,0
Сумська область	3111	99,68	10	0,32	0	0,0	0	0,0	0	0,0	0	0,0
Тернопільська область	5313	100,0	0	0,0	0	0,0	0	0,0	0	0,0	0	0,0
Харківська область	5739	87,39	828	12,61	0	0,0	0	0,0	0	0,0	0	0,0
Херсонська область	2612	96,06	107	3,94	0	0,0	0	0,0	0	0,0	0	0,0
Хмельницька область	4954	100,0	0	0,0	0	0,0	0	0,0	0	0,0	0	0,0
Черкаська область	3754	99,60	15	0,4	0	0,0	0	0,0	0	0,0	0	0,0
Чернівецька область	3769	97,26	2	0,05	0	0,0	0	0,0	0	0,0	104	2,68
Чернігівська область	3693	99,68	12	0,32	0	0,0	0	0,0	0	0,0	0	0,0
м. Київ	7755	99,07	73	0,93	0	0,0	0	0,0	0	0,0	0	0,0
Усього	125850	95,72	5307	4,04	193	0,15	16	0,01	0	0,0	106	0,08

Вибір мови, якою учасники зовнішнього незалежного оцінювання виявили бажання отримати завдання сертифікаційної роботи з ФІЗИКИ (2020р.)

Region	Мова, якою учасники зовнішнього незалежного оцінювання виявили бажання отримати завдання сертифікаційної роботи*											
	Українська		Російська		Угорська		Молдовська		Польська		Румунська	
	Кількість осіб	%	Кількість осіб	%	Кількість осіб	%	Кількість осіб	%	Кількість осіб	%	Кількість осіб	%
Вінницька область	1351	99,93	1	0,07	0	0,0	0	0,0	0	0,0	0	0,0
Волинська область	720	100,0	0	0,0	0	0,0	0	0,0	0	0,0	0	0,0
Дніпропетровська область	2423	90,58	252	9,42	0	0,0	0	0,0	0	0,0	0	0,0
Донецька область	970	65,90	501	34,04	0	0,0	0	0,0	1	0,07	0	0,0
Житомирська область	927	99,89	1	0,11	0	0,0	0	0,0	0	0,0	0	0,0
Закарпатська область	525	93,75	2	0,36	29	5,18	0	0,0	0	0,0	4	0,71
Запорізька область	1046	80,03	261	19,97	0	0,0	0	0,0	0	0,0	0	0,0
Івано-Франківська область	786	100,0	0	0,0	0	0,0	0	0,0	0	0,0	0	0,0
Київська область	1188	99,58	5	0,42	0	0,0	0	0,0	0	0,0	0	0,0
Кіровоградська область	724	99,59	3	0,41	0	0,0	0	0,0	0	0,0	0	0,0
Луганська область	308	70,32	130	29,68	0	0,0	0	0,0	0	0,0	0	0,0
Львівська область	1898	99,84	3	0,16	0	0,0	0	0,0	0	0,0	0	0,0
Миколаївська область	816	94,44	48	5,56	0	0,0	0	0,0	0	0,0	0	0,0
Одеська область	1509	75,11	487	24,24	0	0,0	12	0,6	1	0,05	0	0,0
Полтавська область	908	98,91	9	0,98	0	0,0	0	0,0	1	0,11	0	0,0
Рівненська область	1004	100,0	0	0,0	0	0,0	0	0,0	0	0,0	0	0,0
Сумська область	853	98,73	11	1,27	0	0,0	0	0,0	0	0,0	0	0,0
Тернопільська область	653	100,0	0	0,0	0	0,0	0	0,0	0	0,0	0	0,0
Харківська область	1470	77,86	418	22,14	0	0,0	0	0,0	0	0,0	0	0,0
Херсонська область	687	91,36	65	8,64	0	0,0	0	0,0	0	0,0	0	0,0
Хмельницька область	823	99,76	2	0,24	0	0,0	0	0,0	0	0,0	0	0,0
Черкаська область	884	99,66	3	0,34	0	0,0	0	0,0	0	0,0	0	0,0
Чернівецька область	430	97,95	1	0,23	0	0,0	0	0,0	0	0,0	8	1,82
Чернігівська область	747	99,73	2	0,27	0	0,0	0	0,0	0	0,0	0	0,0
м. Київ	2402	98,24	43	1,76	0	0,0	0	0,0	0	0,0	0	0,0
Усього	26052	91,87	2248	7,93	29	0,10	12	0,04	3	0,01	12	0,04

Вибір мови, якою учасники зовнішнього незалежного оцінювання виявили бажання отримати завдання сертифікаційної роботи з ХІМІЇ (2020р.)

Регіон	Мова, якою учасники зовнішнього незалежного оцінювання виявили бажання отримати завдання сертифікаційної роботи*											
	Українська		Російська		Угорська		Молдовська		Польська		Румунська	
	Кількість осіб	%	Кількість осіб	%	Кількість осіб	%	Кількість осіб	%	Кількість осіб	%	Кількість осіб	%
Вінницька область	639	99,69	1	0,16	0	0,0	0	0,0	1	0,16	0	0,0
Волинська область	386	100,0	0	0,0	0	0,0	0	0,0	0	0,0	0	0,0
Дніпропетровська область	1198	91,80	107	8,20	0	0,0	0	0,0	0	0,0	0	0,0
Донецька область	444	68,94	200	31,06	0	0,0	0	0,0	0	0,0	0	0,0
Житомирська область	562	100	0	0,0	0	0,0	0	0,0	0	0,0	0	0,0
Закарпатська область	322	94,15	0	0,0	19	5,56	0	0,0	0	0,0	1	0,29
Запорізька область	581	84,57	106	15,43	0	0,0	0	0,0	0	0,0	0	0,0
Івано-Франківська область	516	100,0	0	0,0	0	0,0	0	0,0	0	0,0	0	0,0
Київська область	579	99,48	2	0,34	0	0,0	0	0,0	1	0,17	0	0,0
Кіровоградська область	302	98,69	4	1,31	0	0,0	0	0,0	0	0,0	0	0,0
Луганська область	178	72,65	67	27,35	0	0,0	0	0,0	0	0,0	0	0,0
Львівська область	943	99,89	1	0,11	0	0,0	0	0,0	0	0,0	0	0,0
Миколаївська область	433	95,37	21	4,63	0	0,0	0	0,0	0	0,0	0	0,0
Одеська область	751	80,32	174	18,61	0	0,0	10	1,07	0	0,0	0	0,0
Полтавська область	402	99,50	1	0,25	0	0,0	0	0,0	1	0,25	0	0,0
Рівненська область	467	99,57	2	0,43	0	0,0	0	0,0	0	0,0	0	0,0
Сумська область	319	96,67	11	3,33	0	0,0	0	0,0	0	0,0	0	0,0
Тернопільська область	372	99,73	0	0,0	0	0,0	0	0,0	1	0,27	0	0,0
Харківська область	771	83,26	155	16,74	0	0,0	0	0,0	0	0,0	0	0,0
Херсонська область	361	90,48	38	9,52	0	0,0	0	0,0	0	0,0	0	0,0
Хмельницька область	485	100,0	0	0,0	0	0,0	0	0,0	0	0,0	0	0,0
Черкаська область	451	99,78	1	0,22	0	0,0	0	0,0	0	0,0	0	0,0
Чернівецька область	283	99,65	0	0,0	0	0,0	0	0,0	0	0,0	1	0,35
Чернігівська область	342	99,42	2	0,58	0	0,0	0	0,0	0	0,0	0	0,0
м. Київ	1249	98,35	21	1,65	0	0,0	0	0,0	0	0,0	0	0,0
Усього	13336	93,36	914	6,40	19	0,13	10	0,07	4	0,03	2	0,01

Книговидання і преса

На жаль, за оперативними даними Книжкової палати України у 2020 році відбувається обвальне падіння випуску книжкової продукції. Станом на 26 жовтня 2020 у порівнянні з аналогічним періодом 2019 року кількість виданих у поточному році назв книжок скоротилась на 35%, а тираж впав більш ніж на 68%. При цьому при незначному збільшенні у порівнянні з попереднім роком частки книг українською мовою за кількістю назв з 73% до 76%, вперше за останні роки зменшилась частка тиражу українських книжок. В 2019 році вона становила 84,4%, а в 2020 – 80%. Катастрофічну ситуацію з випуском українських книжок яскраво можна продемонструвати, якщо порівняти данні за останні 3 роки. В 2019 році тираж україномовних книжок у порівнянні з 2018 роком зріс на 65%, а у 2020 відзначається спад до попереднього року на майже 70 %. В абсолютних цифрах відбулось падіння з 30 млн. примірників до 9 млн. Така тенденція є надзвичайно загрозливою, особливо враховуючи, що в липні 2021 року вступає в дію стаття 26 закону про мову, згідно з якою «частка книжкових видань державною мовою у загальній кількості назв книжкових видань, наявних у продажу в кожній книгарні або іншому закладі, що здійснює книгорозповсюдження, має становити не менше 50 відсотків». Очевидно, що ця криза пов'язана здебільшого з пандемією COVID-19, але це означає, що держава має вжити негайних дієвих заходів для порятунку видавничої сфери, і зокрема для наповнення споживчого ринку україномовною книжковою продукцією.

Оперативні дані випуску книжкової продукції у 2020 році

Види видань	2020 (станом на 26.10.2020)		2019 (станом на 26.10.2019)		У % відношенні 2020/2019		У % відношенні 2019/2018	
	Кількість видань, друк. од.	Тираж, тис. пр.	Кількість видань, друк. од.	Тираж, тис. пр.	до кількості видань	до тиражу	до кількості видань	до тиражу
Книги і брошури, у тому числі:	9832	11275,7	15102	35630,1	65,1	31,6	105,2	147,8
<i>українською мовою</i>	7550	9032,5	11020	30055,3	68,5	30,1	106,1	164,4
<i>російською мовою</i>	1241	1181,9	2333	3569,7	53,2	33,1	99,5	119,0
<i>частка українською мовою, %</i>	76,8	80,0	73,0	84,4	105	95	100	109
Автореферати дисертацій	2000	206,9	4000	412,4	50,0	50,2	98,1	97,6
Книжкові образотворчі видання, у тому числі:	818	1730,3	643	1393,8	127,2	124,1	59,8	36,0
<i>українською мовою</i>	569	1254,5	477	1114,2	119,3	112,6	71,0	39,1
<i>російською мовою</i>	227	455,8	121	245,7	187,6	185,5	46,6	36,2
Книжкові нотні видання, у тому числі:	104	19,7	117	34,7	88,9	56,8	153,3	258,2
<i>українською мовою</i>	98	18,2	102	28,3	96,1	64,3	134,5	190,9
<i>російською мовою</i>	4	0,4	7	5,3	57,1	7,5	300,0	4400,0

Наявні дані за 9 місяців 2020 року свідчать також про суттєве зниження показників випуску газет і журналів як за назвами, так і за тиражами. Можна спрогнозувати, що кількість україномовних періодичних видань у 2020 році загалом зменшиться більш ніж на третину, а загальний тираж україномовних газет та журналів впаде більш, ніж удвічі. При цьому частка тиражу україномовних журналів становить лише 32,7%, а газет - 36,8 %, тоді як російськомовних – 61,5 % і 40,3% відповідно. Отже, преса в Україні залишається переважно російськомовною. Залишається сподіватися, що ситуація може покращитися ближче до набуття чинності в 2022 році норм закону про державну мову, які передбачають для більшості загальноукраїнських друкованих видань наявність версії українською мовою.

Нижче в таблицях наводяться оперативні дані Книжкової палати України за 9 місяців 2020 року та за результатами 2019 року щодо випуску журналів та продовжуваних видань та окремо щодо випуску газет.

Випуск періодичних та продовжуваних видань (крім газет) у 2019р. та 2020 р. (за 9 місяців)

Види видань	2020 (за 9 місяців)		2019	
	Кількість назв	Загальний тираж, тис. пр.	Кількість назв	Загальний тираж, тис. пр.
Періодичні та продовжувані видання (крім газет), у тому числі:	1746	31574,2	2527	106625,8
українською мовою	521	10333,9	838	25888,1
<i>% відношення до загальної кількості видань та до тиражу</i>	29,8	32,7	33,1	24,3
російською мовою	163	19415,6	280	73597,5
<i>% відношення до загальної кількості видань та до тиражу</i>	9,3	61,5	11,1	69,0
іншими мовами	1062	1824,7	1409	7140,2
<i>% відношення до загальної кількості видань та до тиражу</i>	60,8	5,8	55,8	6,7

Випуск газет у 2019 та 2020 році (за 9 місяців)

Види видань	2020 (за 9 місяців)		2019	
	Кількість назв	Загальний тираж, тис. пр.	Кількість назв	Загальний тираж, тис. пр.
Газети (з додатками) у тому числі:	1200	661181,5	1651	1478147,0
українською мовою	672	243502,6	955	558098,3
<i>% відношення до загальної кількості видань та до тиражу</i>	<i>56,0</i>	<i>36,8</i>	<i>57,8</i>	<i>37,8</i>
російською мовою	230	266447,1	335	627227,8
<i>% відношення до загальної кількості видань та до тиражу</i>	<i>19,2</i>	<i>40,3</i>	<i>20,3</i>	<i>42,4</i>
іншими мовами	298	151231,8	361	292820,9
<i>% відношення до загальної кількості видань та до тиражу</i>	<i>24,8</i>	<i>22,9</i>	<i>21,9</i>	<i>19,8</i>

Кінопрокат

Кризова ситуація спостерігається і в українському кінопрокаті. За даними Держкіно кількість знятих українською мовою фільмів, що допущені до показу за 9 місяців, становить лише 34 фільми, що є лише 1/5 частиною від результатів попереднього року і лише 12% від загальної кількості усіх фільмів, які вийшли в прокат за відповідний період 2020 року (частка фільмокопій склала 13%). Для порівняння в прокаті 2019 року частка фільмів, знятих українською мовою склала 31%. За офіційними даними фільми в кінотеатрах демонструються майже цілковито українською мовою.

Причому російська мова частіше зустрічається у двомовних фільмах українського виробництва, ніж у іноземних фільмах, які переважно дублюються або озвучуються українською мовою.

Кількість фільмів (по назвам та фільмокопіям), що вийшли в прокат у 2018, 2019 та за 9 місяців 2020 року

Рік	зняті українською мовою: кількість назв (кількість фільмокопій), % від загальної кількості за рік	дубльовані українською мовою: кількість назв (кількість фільмокопій), % від загальної кількості за рік	озвучені українською мовою: кількість назв (кількість фільмокопій), % від загальної кількості за рік	субтитровані українською мовою: кількість назв (кількість фільмокопій), % від загальної кількості за рік	ВСЬОГО: кількість назв (кількість фільмокопій)
2018	41(2962), 9.8%	231 (27055), 55%	165(4967), 39.2%	45 (936), 10.7%	420 (57055)
2019	159 (3949), 30.9%	210 (28462), 40.1%	208 (4383), 39,7%	58(764), 11%	523 (37522)
2020*	34 (2357), 11.8%	104 (14485), 36.4%	123 (1609), 43%	19 (389), 6.6%	286 (18840)

*Інформація станом на 01.10.2020 року.

РОЗДІЛ 4

УКРАЇНСЬКА МОВА В ТЕЛЕВІЗІЙНОМУ ТА РАДІОЕФІРІ

за матеріалами громадського та державного моніторингу

Телебачення

Понад три роки в Україні діють норми закону про телебачення і радіомовлення, згідно з яким 75% контенту на загальнонаціональних телеканалах має транслюватися українською мовою.

16 липня 2020 року Національна рада з питань телебачення й радіомовлення оприлюднила результати моніторингів щодо виконання законодавчих вимог про мовні квоти в ефірі супутникових, регіональних і місцевих телеканалів. У Національній раді зазначили, що моніторинг показав перевиконання вимог: «Загалом спостерігається позитивна тенденція: переважна більшість ліцензіатів відповідально та сумлінно дотримуються мовних квот». Так, стовідсоткове наповнення етеру державною мовою забезпечили телемовники Вінницької, Волинської, Сумської, Полтавської, Івано-Франківської, Рівненської, Тернопільської і Черкаської областей.

Разом із тим, Національна Рада з питань телебачення й радіомовлення не оприлюднювала результати моніторингу наймасовіших загальнонаціональних телеканалів. Крім того, здійснюючи моніторинг, регулятор керується положеннями закону, який дозволяє зараховувати до квоти української мови програми, в яких українською мовою спілкуються ведучі програм (при цьому інші учасники можуть спілкуватися іншими мовами). Це, безумовно, спотворює реальну картину. Відтак, рух «Простір свободи» традиційно провів власний моніторинг шести найпопулярніших національних телеканалів, в якому визначав мову програм, виходячи з реального співвідношення мов. Як завжди, програми поділялися на цілковито україномовні; такі, де звучала українська мова та російська (інша) мови; цілковито російськомовні.

Моніторинг шести найрейтинговіших загальнонаціональних телеканалів було здійснено наприкінці жовтня 2020 року (з 18:00 до 22:00 у четвер 29 жовтня та з 12:00 до 16:00 в суботу 31 жовтня). Моніторинг дав можливість перевірити, чи дотримуються загальнонаціональні телеканали встановлених квот.

У результаті 48-годинного моніторингу (6 телеканалів по 8 годин) активісти руху одержали такі дані: програми українською мовою лунали 19 годин 40 хвилин (тобто 41,0% часу), програми українською та російською мовою – 6 годин 15 хвилин (13,0% часу), програми російською мовою – 22 години 05 хвилин (46,0% часу).

Таблиці. Результати моніторингу 6-ти найрейтинговіших телеканалів (29, 31 жовтня 2020 р.):

Канал	Загальний час (хв)	Українська мова, час (хв)	Українська мова, %	Українська + російська, час (хв)	Українська + російська, %	Російська мова, час (хв)	Російська мова, %
1+1	480	180	37,5	0	0	300	62,5
Україна	480	165	34,4	60	12,5	255	53,1
СТБ	480	0	0	135	28,1	345	71,9
Новий канал	480	410	85,4	60	12,5	10	2,0
Інтер	480	60	12,5	120	25	300	62,5
ICTV	480	365	76,0	0	0	115	24,0
Загалом	2880	1180	40,9	375	13,0	1325	46,0

Канал	Кількість програм (шт)	Програми українською мовою, (шт)	Програми українською мовою, %	Програми українською + російською мовою, (шт)	Програми українською + російською мовою, %	Програми російською мовою, (шт)	Програми російською мовою, %
1+1	8	5	62,5	0	0	3	37,5
Україна	9	3	33,3	1	11,1	5	55,5
СТБ	5	0	0	2	40	3	60
Новий канал	7	5	71,4	1	14,3	1	14,3
Інтер	6	1	16,7	2	33,3	3	50
ICTV	11	9	81,8	0	0	2	18,2
Загалом	46	23	50	6	13	17	37

Отже, отримані дані дають підстави зробити висновки, що чинний закон, який дозволяє вважати україномовними в тому числі й ті програми, які реально такими не є, насправді активно сприяє русифікації ефіру. Істотний прорив нами було спостережено лише в 2018 році – тоді частка програм українською мовою сягнула рекордних 64%, а частка російської – впала до рекордних 7%. В 2019 році ситуація повернулася до звичного (як для останнього десятка років) балансу, але українська мова все-таки переважала (39% української проти 27% російської). В 2020 році російська впевнено випередила українську й досягнула за тривалістю майже половини спостережуваних годин (46%). При цьому програми українською мовою тривали лише 41% часу моніторингу.

Мова програм найрейтинговіших телеканалів з 2011-2019 рр.

Мова	Жовтень 2011 року	Жовтень 2016 року	Жовтень 2017 року	Жовтень 2018 року	Жовтень 2019 року	Жовтень 2020 року
Українською мовою	22,2%	30,6%	39,2%	64,4%	39,6%	40,9%
Українською та російською мовою	31,0%	35,0%	29%	28,3%	33,3%	13,0%
Російською мовою	46,8%	34,4%	31,8%	7,3%	27,1%	46,0%

Русифікація телевізійного ефіру має бути припинена. За тих умов, які працюють сьогодні, нічого не заважає телеканалам і далі скорочувати частку української мови в етері.

Разом із тим, соціологічні дослідження показують, що українці хочуть дивитися телевізійні програми переважно українською мовою. Очевидно, що дана недосконалість закону має бути усунута й україномовні програми мають бути справді україномовними, а не двомовними.

На жаль, телебачення повернуло собі сумнівні лаври одного з найбільш вагомих чинників русифікації.

Радіо

РЕГІОНАЛЬНІ МОВНИКИ

16 липня 2020 року Національна рада з питань телебачення й радіомовлення оприлюднила результати моніторингу щодо виконання законодавчих вимог про мовні квоти в ефірі регіональних і місцевих радіостанцій у першому півріччі 2020 року. Зокрема, було проведено моніторинги щодо звучання україномовних пісень і частки ведення передач державною мовою в радіоефірі регіональних та місцевих компаній.

За даними регулятора, середній показник обсягу пісень українською мовою становив 54%, а обсяг ведення передач українською мовою – 94%. Це наполовину більше за норму, яку вимагає законодавство.

У 3 областях України показник обсягу ведення передач державною мовою становив 100%. Це: Волинська, Рівненська і Чернівецька. Показник 99% був у радіостанцій чотирьох областей: Львівська, Сумська, Харківська і Чернігівська.

Разом із тим, ознаки порушень мовних квот були зафіксовані у радіоефірах п'ятьох ліцензіатів. Зокрема, зменшення частки пісень державною мовою виявлено у ТОВ «Телерадіовидавнича компанія «КОМРА», м. Київ (позивні «Best FM»), ТОВ «Міська телерадіокомпанія «Чернівці», м. Чернівці (позивні «Блиск ФМ»), ТОВ «Телерадіокомпанія Маяк», м. Олександрія Кіровоградської області, ТОВ «Телерадіокомпанія «Столиця», м. Київ (позивні «Перець FM»).

При цьому частки ведення радіопередач державною мовою не дотрималося ТОВ «Радіо Слобожанщини», м. Харків.

НАЦІОНАЛЬНІ МОВНИКИ

Що стосується загальнонаціональних радіостанцій, то Національна Рада з питань телебачення й радіомовлення, на жаль, не оприлюднює докладних даних. 7 травня цього року голова Нацради з питань телерадіомовлення Ольга Герасим'юк лише зазначила, що проведено моніторинг 15 радіостанцій, і жодна з них не порушує вимог закону.

За даними Нацради, моніторинг 15 загальнонаціональних радіокомпаній засвідчив, що станом на 30 квітня 2020 року виконання мовних квот забезпечено, жоден із радіомовників не порушує законодавство. 100-відсотково україномовні пісні звучать в ефірі радіостанцій «Українське радіо», «Країна FM» і «Радіо НВ». Під час ведення передач тільки українську мову використовують на «Українському радіо», «Радіо «Промінь», «Радіо «Культура», «Країна FM», «Ретро», «Русское радио – Україна», «Мелодія» і «Kiss FM».

Потрібно констатувати, що такий підхід Національної Ради з питань телебачення й радіомовлення є небезпечним для української мови, адже дотримання закону в попередні роки було досягнуто саме завдяки принциповій роботі Нацради та прозорості результатів. Сьогодні, коли результати моніторингу не оприлюднюються, суспільству важче контролювати ситуацію й запобігати зловживанням з боку радіостанцій.

РОЗДІЛ 5.

УКРАЇНСЬКА МОВА У ВЕЛИКИХ МІСТАХ

за матеріалами громадського моніторингу

Заклади харчування

Дослідження стану української мови в закладах харчування та торгівлі охопило 26 міст України – всі обласні центри (окрім окупованих), міста з населенням понад 300 тисяч людей (Кривий Ріг, Маріуполь), а також Краматорськ і Северодонецьк, які виконують функції тимчасових центрів Донецької й Луганської областей. Досліджено по 10 посліль закладів харчування (кафе, барів, ресторанів) на центральній вулиці чи площі кожного з цих міст – разом 260 закладів. Метою дослідження було визначення мови вивісок, наявність (чи відсутність) україномовного меню і мови спілкування персоналу з україномовними клієнтами.

Ситуація з правом громадян України на отримання послуг у закладах харчування українською мовою **трохи покращилася порівняно з попереднім роком за всіма дослідженими параметрами.**

ВИВІСКИ

Цьогоріч майже 43% закладів (торік 37%) мають вивіску українською мовою (до цього числа також зараховано назви, які однаково читаються українською й російською). Треба відзначити, що збільшення вивісок українською мовою суперечить тенденції, яка спостерігалася впродовж кількох попередніх років, коли й кількість назв українською, й кількість назв російською мовою постійно зменшувалась на користь вивісок латинськими літерами. Цього року кількість вивісок латинськими літерами вперше за останні роки зменшилася й зупинилася на рівні 35,3% (торік 39%). Помітно скоротилася й частка вивісок російською мовою – до 8,5% (торік було 12%). Можна зробити висновок, що назви закладів російською мовою втрачають популярність.

Втім, ситуація істотно різниться залежно від регіону. На Сході та Півдні вивіски українською мовою залишаються в меншості, натомість доволі часто трапляються вивіски російською мовою.

Таблиця. Заклади харчування (по 10 послів у центрі кожного міста)

місто	в и в і с к а						м е н ю		п е р с о н а л		
	укр	рос	лат	укр-рос	укр-лат	рос-лат	є	немає	укр	рос	рос → укр
Вінниця 10	6		4				10	0	9		1
Дніпро 10	1		4		5		7	3	5	4	1
Житомир 10	4		4		2		10		9		1
Запоріжжя 10	2	1	6		1		9	1	4	1	5
Івано-Франківськ 10	2		5		3		10		10		
Київ 10	5		4		1		10		5	4	1
Краматорськ 10	5	2	3				6	4	1	7	2
Кропивницький 10	5	1	3			1	10		5	3	2
Кривий Ріг 10	4	4	2				6	4	4	5	1
Луцьк 10	7				3		10		10		
Львів 10	5		3		2		10		10		
Маріуполь 10	1	3			3	3	2		1	5	4
Миколаїв 10	5		4		1		9	1	4	4	2
Одеса 10	4	2	4				7	3	4	5	1
Полтава 10	3	1	6				10		5	1	4
Рівне 10	5		4		1		8	2	10		
Сєверодонецьк 10	2	3	1		4		3	7	1	8	1
Суми 10	4	1	5				10		2	5	3
Тернопіль 10	8		1		1		10		10		
Ужгород 10	3		6		1		10		9		1
Харків 10	4	3	2			1	6	4	4	3	3
Херсон 10	3		7				10				10
Хмельницький 10	4		4		2		10		10		
Черкаси 10	7		3				10		7	1	2
Чернівці 10	8		2				10		9		1
Чернігів 10	4	1	5				9	1	3	4	3
загалом	111	22	92	0	30	5	222	30	151	60	49
відсотки	42,7	8,5	35,3	0	11,5	1,9	88,1	11,9	58,1	23,1	18,8

МЕНЮ

Дослідження показало, що в Україні зберіглася тенденція зростання з року в рік відсотку закладів, в яких наявне меню українською мовою. За рік відбулося зростання цього показника на 13%, отже, сьогодні в 88% закладів наявне меню українською мовою.

Як і торік, спостерігачі вдруге не зафіксували жодного міста, де взагалі не було би меню українською мовою: навіть у Маріуполі, Северодонецьку цьогогоріч були зафіксовані заклади, де є меню українською мовою. Втім, на Донбасі меню українською мовою досі є в меншості закладів. Отже, там і надалі ігноруються потреби громадян одержувати інформацію про меню українською мовою.

Таким чином, можемо констатувати, що за 9 років, відколи рух «Простір свободи» провів перший моніторинг (у 2011 році), відсоток закладів, у яких є меню українською мовою, зріс майже вдвічі – з 46% (менше половини закладів) до 88%.

МОВА СПІЛКУВАННЯ

Цього року зафіксоване незначне зростання й кількості випадків, коли з українським відвідувачем персонал закладу спілкується українською мовою.

В 58% закладів харчування (торік 51%, в 2018 році – 56%) адміністратори, офіціанти чи бармени від самого початку розпочинали розмову українською мовою з клієнтами, які зверталися до них українською. Помітно зріс показник і переходів на українську мову (тобто початок розмови російською й згодом підлаштування під мову клієнта). Цього року було зафіксовано майже 19% подібних випадків, що може свідчити про більшу мовну гнучкість персоналу порівняно з попередніми роками (торік було 8%).

Таким чином, в 77% закладів (три чверті) персонал спілкувався з клієнтом українською мовою (або одразу, або в процесі розмови). Це найвищий показник за весь час спостереження.

Втім, і тут слід відзначити різочу регіональну відмінність. В містах Сходу дотепер українська мова клієнта ігнорується більшістю або абсолютною більшістю закладів.

Мова обслуговування у закладах харчування	2011	2012	2015	2016	2017	2018	2019	2020
Українська	34%	36%	53%	49%	49%	56%	51%	58%
Російська	58%	53%	41%	41%	39%	38%	40%	23%
Перейшли на українську в процесі	8%	12%	7%	10%	12%	6%	8%	19%

Таким чином, слід констатувати, що порушення права українців на обслуговування рідною мовою й надалі має помітний, а в містах Сходу та Півдня – масовий характер. Персонал закладів харчування цього року засвідчив більшу гнучкість, ніж у попередні роки спостереження, проте робити далекосяжні висновки зарано. Дотепер мовна поведінка персоналу має всі ознаки принагідності, себто залежить від конкретної особи та її доброї волі. Заклади харчування в своїй більшості не мають інструкцій щодо мовної поведінки, яка би рекомендувала спілкуватися українською мовою з україномовними відвідувачами. Це стосується, до речі, не тільки Сходу, але й Центру і навіть Заходу, де більша частка відповідей українською мовою пов’язана з її поширеністю. Втім, поодинокі випадки використання російської мови (з україномовними клієнтами) навіть у цих містах свідчать про відсутність інструкцій.

Тим часом з 16 січня 2021 року набуває чинності норма закону про державну мову, згідно з якою обслуговування споживачів має відбуватися українською мовою. Наразі майже немає ознак, що заклади харчування готуються до цього.

Торгівля

Дослідження стану української мови в магазинах охопило 26 міст України – всі обласні центри (окрім окупованих), міста з населенням понад 300 тисяч людей (Кривий Ріг, Маріуполь), а також Краматорськ і Сєвєродонецьк, які виконують функції тимчасових центрів Донецької й Луганської областей. Досліджено по 10 поспіль закладів торгівлі (магазинів, крамниць) на центральній вулиці кожного з цих міст – разом 260 закладів. Метою дослідження було визначення мови вивісок, наявність (чи відсутність) цінників українською мовою і мови спілкування персоналу з україномовними клієнтами.

Дослідження показало незначне зменшення (на 3%) частки вивісок українською мовою порівняно з попереднім роком і, відповідно, аналогічне зростання кількості вивісок, виконаних латинкою. Вивіски російською мовою зберегли свою частку на рівні 8%. Незначно збільшилася й частка магазинів, що мають цінники українською мовою.

Що стосується мови спілкування з україномовними клієнтами, то магазини стандартно показують гірші результати, ніж заклади харчування. Лише в 49% закладів україномовному відвідувачеві відповідали українською мовою. Щоправда, істотно зросла частка переходів. Завдяки цьому частка відповідей російською показала найнижчий за 9 років спостереження результат (32%).

Таблиця. Магазини (по 10 поспіль у центрі кожного міста)

Місто	Мова вивіски						Цінники		Мова спілкування		
	укр	рос	лат	укр рос	укр лат	рос лат	укр	немає укр	укр	рос	рос укр
Вінниця	6		4				10		6		4
Дніпро	4	1	2	1	2		8	2	3	6	1
Житомир	7	1	2				9	1	8		2
Запоріжжя	3	2	5				5	5	1	6	3
Івано-Франківськ	9		1				10		10		
Київ	4		6				9	1	6	2	2
Краматорськ	3	3	3	1			4	6		10	
Кривий Ріг	4	3	3				4	6	1	8	1
Кропивницький	5		5				8	2	5	4	1
Луцьк	6		4				10		10		
Львів	6		4				9	1	10		
Маріуполь	5	3	2				7	3	4	4	2
Миколаїв	8		1		1		9	1	1	6	3
Одеса	2		8				9	1	2	8	
Полтава	7		3				10		4	1	5
Рівне	4		3		3		10		10		
Севєродонецьк	3	6	1				2	8		8	2
Суми	8		2				10		3	3	4
Тернопіль	5				5		9	1	10		
Ужгород	2		7		1		8	2	7	2	1
Харків	4	1	4			1	6	4	3	5	2
Херсон	10						8	2			10
Хмельницький	4		5		1		10		10		
Черкаси	4		4		2		6	4	6	3	1
Чернівці	8		2				8	2	5	2	3
Чернігів	5	1	4				8	2	2	6	2
Загалом	136	21	85	2	15	1	206	54	127	84	49
Відсотки	52,3	8,1	32,7	0,1	5,8	0,4	79,2	2,4	48,8	32,3	18,8

Тим часом з 16 січня 2021 року набуває чинності норма закону про українську мову як державну, згідно з якою мовою обслуговування на всій території України стане українська мова. Наразі немає ознак, що заклади торгівлі готуються до цього.

Мова обслуговування у магазинах	2012	2015	2016	2017	2018	2019	2020
Українська	36%	53%	43%	44%	52%	47%	49%
Російська	58%	42%	50%	41%	43%	41%	32%
Перейшли на українську в процесі	6%	4%	7%	15%	5%	12%	19%

Автовокзали та міжміські автобуси

У зв'язку з тим, що вже понад рік діє норма закону про обов'язкове використання державної мови на пасажирському транспорті, «Простір свободи» здійснив моніторинг з метою перевірки дотримання норм закону.

Для цього було досліджено використання мов на центральних автовокзалах та рейсах міжміського сполучення (даний розділ) та використання мов у міському громадському транспорті (див. наступний розділ).

Дослідження стану української мови на автовокзалах охопило 26 міст України – всі обласні центри (окрім окупованих), міста з населенням понад 300 тисяч людей (Кривий Ріг, Маріуполь), а також Краматорськ і Северодонецьк, які виконують функції тимчасових центрів Донецької й Луганської областей. В кожному з цих міст було досліджено центральний автовокзал, а саме – візуальну та акустичну інформацію (звукові оголошення) в приміщенні автовокзалів, а також мову спілкування з україномовним пасажиром у касах та довідкових.

Також на стоянці кожного автовокзалу було обстежено по 10 автобусів міжміського сполучення (загалом 260 автобусів по країні). Фіксувалися два параметри: наявність української мови на інформаційному табло (яке сповіщає про маршрут), а також мова спілкування водія чи іншого персоналу автобусу з україномовними пасажирами.

Підсумки моніторингу автовокзалів відображено в таблиці

Таблиця. Автовокзали

Місто	Звукові оголошення		Візуальна інформація			Мова довідки			Мова у касі		
	укр	немає укр	укр	рос	укр і рос	укр	рос	перейшли	укр	рос	перейшли
Вінниця	1		1			1			1		
Дніпро	1		1					1		1	
Житомир	1		1			1			1		
Запоріжжя	1				1		1		1		
Івано-Франківськ	1		1			1			1		
Київ	1		1						1		
Краматорськ		1	1				1			1	
Кривий Ріг	1		1					1	1		
Кропивницький	1		1					1	1		
Луцьк	1		1			1			1		
Львів	1		1			1			1		
Маріуполь	1		1			1					1
Миколаїв	1		1							1	
Одеса	1		1						1		
Полтава	1		1			1			1		
Рівне	1		1						1		
Сєверодонецьк	1		1							1	
Суми	1		1			1			1		
Тернопіль	1		1			1			1		
Ужгород	1		1			1			1		
Харків	1		1							1	
Херсон	1		1					1			
Хмельницький	1		1						1		
Черкаси	1		1			1			1		
Чернівці	1		1			1			1		
Чернігів	1		1					1			1
Загалом	25	1	25	0	1	12	2	5	18	5	2
Відсотки	96,2%	3,8%	96,2%	0	3,8%	63,2%	10,5%	26,3%	72%	20%	8%

Таблиця. Автобуси міжміського сполучення

Місто	Візуальна інформація		Мова спілкування водія		
	укр	немає укр	укр	рос	перейшов на укр
Вінниця	10		10		
Дніпро	7	3	2	7	1
Житомир	10		9		1
Запоріжжя	4	6		10	
Івано-Франківськ	10		10		
Київ	6	4	4	4	2
Краматорськ	5	5		10	
Кривий Ріг	10		7	3	
Кропивницький	6	4	3	7	
Луцьк	10		9	1	
Львів	10		10		
Маріуполь	9	1	3	7	
Миколаїв	6	4	1	2	7
Одеса	8	2	4	6	
Полтава	10		6	4	
Рівне	10		9		1
Сєверодонецьк	4	6	2	8	
Суми	10		7	2	1
Тернопіль	10		10		
Ужгород	10		10		
Харків	9	1	4	5	1
Херсон	9	1	10		
Хмельницький	9	1	10		
Черкаси	10		10		
Чернівці	10		10		
Чернігів	7	3	7	3	
Загалом	219	41	167	79	14
Відсотки	84,2%	15,8%	64,2%	30,4%	5,4%

Дослідження показало, що найменше проблем з візуальною та звуковою інформацією в приміщеннях автовокзалів – практично усюди вона подається українською мовою й, за даними моніторингу, перевищує 96%. Дещо гіршою є ситуація з наявністю на корпусі автобусів інформації про маршрут українською мовою – майже на 18% досліджених міжміських автобусах такої інформації українською мовою не було.

Найгірша ситуація з використанням української мови персоналом автовокзалів та водіями автобусів. В середньому по країні українською мовою відповідали україномовному пасажирові лише в 67% кас і довідкових бюро. В 15% випадків відповіді лунали російською мовою, в 17% працівники кас під час розмови підлаштувалися під мову пасажера.

Менш гнучко проявили себе водії рейсів міжміського сполучення. 64% відповідей україномовному пасажирові лунали українською мовою, 30,4% - російською, лише в 5% випадків водії підлаштувалися під мову пасажера під час розмови.

Таким чином, можна констатувати два висновки. По-перше, з технічної точки зору автовокзали за рідкими винятками виконують норму закону й надають візуальну та звукову інформацію українською мовою. Натомість персонал автовокзалів та водії рейсів міжміського сполучення, ймовірно, не мають жодних інструкцій щодо виконання закону й діють на власний розсуд, тому відповідають тією мовою, якою їм зручно. По-третє, не всі перевізники дотримуються норм закону й оснащують свої автобуси табличками з інформацією про маршрут державною мовою.

Міський громадський транспорт

Крім автовокзалів та рейсів міжміського сполучення, рух «Простір свободи» дослідив виконання норми закону щодо мови транспорту в сфері комунальних перевезень.

Дослідження стану української мови на комунальному транспорті охопило 26 міст України – всі обласні центри (окрім окупованих), міста з населенням понад 300 тисяч людей (Кривий Ріг, Маріуполь), а також Краматорськ і Северодонецьк, які виконують функції тимчасових центрів Донецької й Луганської областей.

В кожному з цих міст було досліджено по 10 одиниць комунального транспорту (автобуси, тролейбуси, трамваї, маршрутки, загалом 260 одиниць по країні). Фіксувалися два параметри: наявність української мови на інформаційному табло (яке сповіщає про маршрут), а також мова спілкування кондуктора (водія) транспортного засобу з україномовними пасажирами.

Ситуація в сфері комунального транспорту ідентична ситуації у сфері міжміських перевезень. Більшість перевізників забезпечують транспортний склад табличками українською мовою, проте не інструктують працівників (кондукторів та водіїв) щодо мовного режиму, тому мовна поведінка зумовлюється лише власними уподобаннями персоналу. У підсумку на звернення українською мовою цією ж мовою відповідає лише 53,6% працівників. Причому ситуація дуже відрізняється по країні – у східних регіонах порушення є тотальним.

Таким чином, можна констатувати масове порушення закону про державну мову в міському пасажирському транспорті.

Таблиця. Міський громадський транспорт

Місто	Візуальна інформація		Мова спілкування кондуктора		
	укр	немає укр	укр	рос	перейшов на укр
Вінниця	10				
Дніпро	9	1	2	5	3
Житомир	10		10		
Запоріжжя	10			10	
Івано-Франківськ	10		10		
Київ	10		4	6	
Краматорськ	6	4		10	
Кривий Ріг	10		7	3	
Кропивницький	10			10	
Луцьк	10		10		
Львів	10		10		
Маріуполь	10			9	1
Миколаїв	10		1	8	1
Одеса	7	3	6	4	
Полтава	10		8	2	
Рівне	10		9		1
Севродонецьк		10		10	
Суми	10		2	4	4
Тернопіль	10		10		
Ужгород	10		10		
Харків	8	2	2	5	3
Херсон	10		1		9
Хмельницький	10		10		
Черкаси	10		10		
Чернівці	10		10		
Чернігів	10		2	6	2
Загалом	240	20	134	92	24
Відсотки	92,3%	7,7%	53,6%	36,8%	9,6%

Зовнішня реклама

Дослідження зовнішньої реклами також охопило 26 міст України – всі обласні центри (окрім окупованих), міста з населенням понад 300 тисяч людей (Кривий Ріг, Маріуполь), а також Краматорськ і Северодонецьк, які виконують функції тимчасових центрів Донецької й Луганської областей. У кожному з цих міст досліджено по 20 носіїв зовнішньої реклами (10 білбордів та 10 сітілайтів), що розташовані на центральній або великій вулиці – разом 520 носіїв.

Метою дослідження було визначення мови, якою виконано рекламні, соціальні чи інформаційні написи на конструкціях. Нагадаємо, що згідно чинної норми закону про українську мову як державну, будь-яка реклама (в тому числі зовнішня) повинна бути виконана українською мовою.

Дослідження, однак, показало, що не завжди ця норма закону виконується: 5% білбордів та 12% сітілайтів були виконані іншими мовами (російською або англійською). В цілому порушення було зафіксоване в 12 містах з 26, тобто майже в половині досліджених міст.

МІСТО	БІЛБОРДИ		СІТІЛАЙТИ	
	Українська	Інша мова	Українська	Інша мова
Вінниця	10		10	
Дніпро	10		7	3
Житомир	10		10	
Запоріжжя	10		10	
Івано-Франківськ	10		10	
Київ	10		9	1
Краматорськ	10		6	4
Кривий Ріг	5	5	5	5
Кропивницький	10		10	
Луцьк	10		10	
Львів	10		10	
Маріуполь	7	3	7	3
Миколаїв	8	2	7	3
Одеса	10		10	
Полтава	10		10	
Рівне	10		10	
Сєверодонецьк	8	2	7	3
Суми	10		9	1
Тернопіль	10		10	
Ужгород	10		10	
Харків	9	1	6	4
Херсон	10		10	
Хмельницький	10		8	2
Черкаси	10		9	1
Чернівці	10		9	1
Чернігів	10		10	
РАЗОМ	247	13	229	31
ВІДСОТКИ	95%	5%	88%	12%
РАЗОМ БІЛБОРДИ І СІТІЛАЙТИ:	УКРАЇНСЬКА 91,5%		ІНША 8,5%	

Дитячі гуртки та секції у найбільших містах

Волонтери «Простору свободи» та ініціативи «Навчай українською» дослідили понад 200 приватних гуртків та секцій для дітей у 5 найбільших містах України – Києва, Харкові, Дніпрі, Одесі та Запоріжжі. Йдеться про спортивні секції, танцювальні студії, розвивальні, художні, вокальні гуртки, гуртки програмування тощо.

Таблиця. Мова дитячих гуртків і секцій 5 найбільших міст України

	Мова розмови з україномовним клієнтом, %			Мова занять у гуртках, %		
	рос	укр	перейшли з рос на укр в процесі розмови	укр	рос	укр рос
Київ	29	43	28	16	31	53
Харків	52	13	35	8	79	13
Дніпро	67	7	26	15	74	11
Одеса	64	6	30	11	63	26
Запоріжжя	53	22	25	25	31	44
5 міст разом, %	53%	18%	29%	15%	56%	29%

У більшості випадків представники організацій розмовляли з україномовними співрозмовниками російською мовою. Лише у Києві відповідали українською одразу (43%), або переходили на українську в процесі розмови (28%). Частка занять українською мовою в усіх 5 найбільших містах є дуже незначною. Частка гуртків та секцій, в яких усі

заняття проводяться виключно російською мовою, становить 56%, а в Харкові та Дніпрі – 79% і 74% відповідно. Частка гуртків, у яких усі заняття проводяться українською – близько 15% (у Києві – 16%, у Харкові – 8%).

Дитячі гуртки та секції, принаймні у великих містах є одним із чинників, які створюють навколо дітей російськомовне середовище, закладаючи стереотипи мовної поведінки на майбутнє. Навіть у столиці України нерідко є серйозною проблемою знайти дитячий гурток за інтересами з українською мовою занять.

З 16 січня 2020 року всі ці організації мають надавати послуги українською мовою, як і вся сфера послуг. Винятки можливі лише для тих клієнтів, які самі хочуть отримувати послуги іншою мовою, а отже ігнорування права дітей на отримання послуг українською мовою стане незаконним. Проте не схоже, щоб більшість гуртків та секцій готувалися виконувати вимоги закону.

РОЗДІЛ 6.

МОВА В УКРАЇНСЬКОМУ СЕГМЕНТІ ІНТЕРНЕТУ

МОВА ЗАПИТІВ У ВІКІПЕДІЇ

Станом на осінь 2020 року з території України частіше відбуваються заходи на російську версію Вікіпедії, аніж на українську.

Водночас треба відзначити, що відвідуваність української Вікіпедії з року в рік зростає протягом усієї її історії. За 2019 в українській Вікіпедії здійснено 707,5 млн переглядів сторінок проти 602,4 в 2018 (+17 %). Абсолютне річне зростання становило 105 млн переглядів.

При цьому у вересні 2020 року відвідуваність української Вікіпедії становила 65,3 млн переглядів сторінок. З території України переглянуто загалом 184 млн сторінок вікіпедій усіма мовами. З них 57 млн, або 31 % відвідувань, припадали на українську Вікіпедію, 102 млн або 55 % — на російську, 13 млн або 7 % — на англійську. Для порівняння, у 2013 році з території України 16.4 % сторінок Вікіпедії було переглянуто українською, 71.1 % російською та 8.1 % англійською мовою

МОВА В УКРАЇНСЬКИХ СОЦІАЛЬНИХ МЕРЕЖАХ

Центр контент-аналізу (спеціально для руху «Простір свободи») зробив дослідження, в якому оцінив вживання української мови в українському сегменті соціальних мереж, зокрема, в регіональному розрізі.

МЕТОДИКА. Наведені в дослідженні дані є приблизною оцінкою використання української і російської мов в українському сегменті соціальних мереж.

Було підраховано частоту вживання в кожній соцмережі пар лексем, які мають відмінні корені в українській та російській мовах, підібравши ці лексеми так, щоб вони могли бути вживаними різними категоріями людей, а не лише певними групами. Приклади таких лексем: крок-шаг, вересень-сентябрь, цукор-сахар, гарбуз-тыква, лікарня-больница. Лексеми підбиралися з різних аспектів людського життя: харчування, побут, економіка домогосподарств, здоров'я тощо.

Порівнявши взаємну частоту вживання українських і російських лексем і усереднивши ці частоти, було виявлено приблизні оцінки співвідношення вживання української і російської мов як в цілому в українському сегменті соціальних мереж, так і окремо для кожної соціальної мережі і кожної області. Було враховано в тому числі окуповані райони Донецької та Луганської областей, а також Крим та Севастополь.

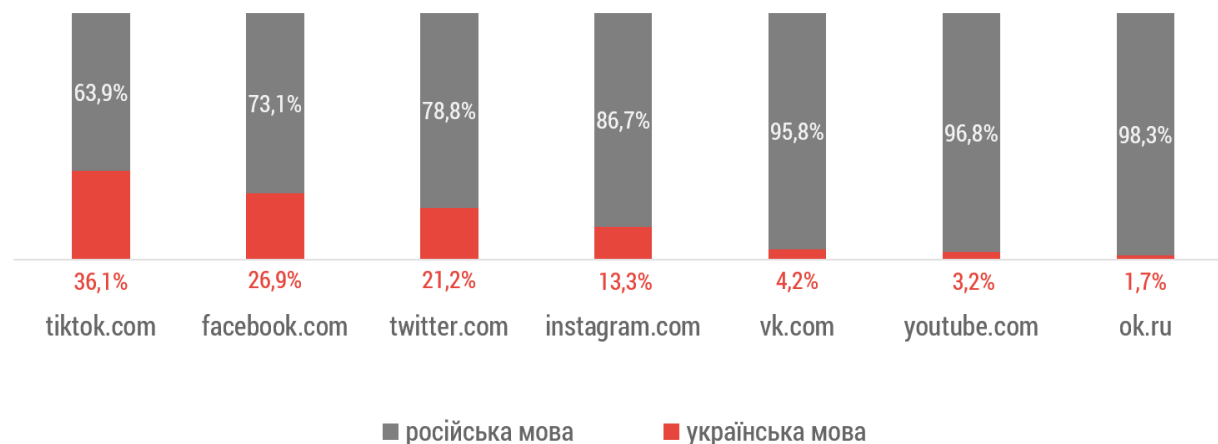
Для підрахунку бралися лише пости від людей, які вказали Україну своїм місцем перебування у профілі. Так само і визначалися і області, які, щоправда, вказані далеко не у всіх користувачів. Усі ці пости з'явилися в період 4 жовтня – 3 листопада 2020 року.

Також результати було порівняно з результатами опитування, проведеного фондом Демократичні ініціативи спільно з соціологічною службою Центру Разумкова з 14 по 19 серпня 2020 року в усіх регіонах України за винятком Криму та окупованих територій Донецької та Луганської областей. Опитано 2018 респондентів віком від 18 років методом інтерв'ю «обличчям до обличчя» за місцем проживання респондентів за вибіркою, що репрезентує доросле населення. Теоретична похибка вибірки не перевищує 2,3%.

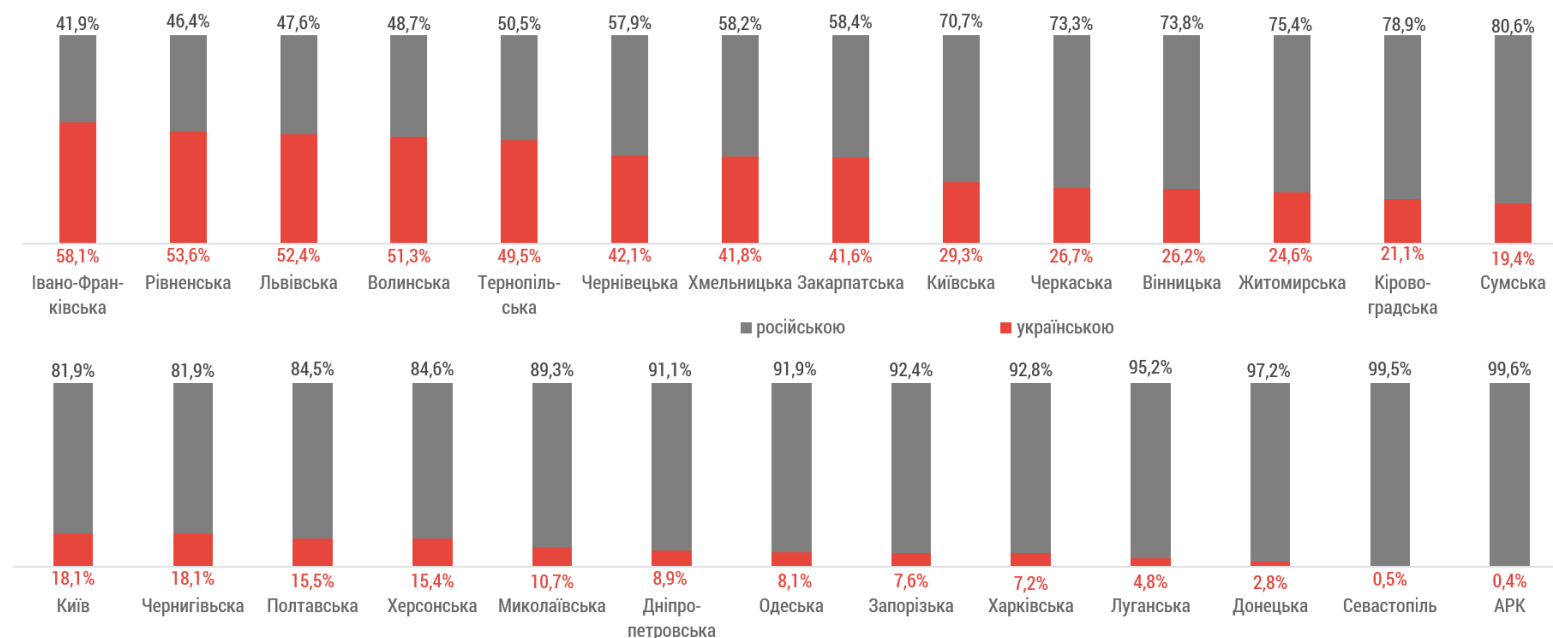
З'ясувалося, що вживання української мови в соціальних мережах є критично малим: лише кожен шостий пост написаний нею. Приблизно таке саме співвідношення і серед особистих акаунтів, і серед сторінок організацій. Більше того, охоплення цих постів в середньому менше, ніж охоплення російськомовних.

Українські сегменти російських соціальних мереж прогнозовано є найбільш русифікованими, але і на YouTube так само критично мало українського контенту. Facebook залишається найбільш українізованою мережею, якщо не рахувати TikTok, дані щодо якого найменш точні через малу кількість постів.

Розподіл мови за областями в цілому відповідає інтуїтивно очікуваному. Однак слід зазначити, що лише в чотирьох західноукраїнських областях україномовний контент дещо переважає російськомовний.

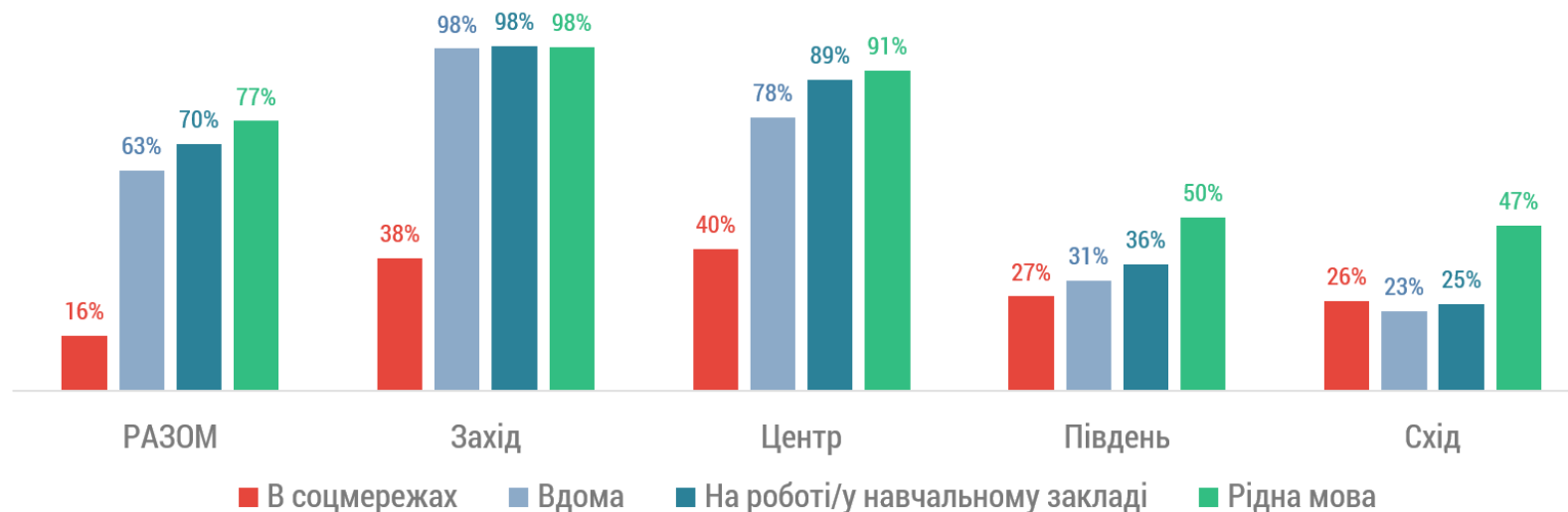

Найцікавіше те, що в усіх макрорегіонах, крім Сходу, люди рідше пишуть українською в соціальних мережах, ніж спілкуються українською вдома чи на роботі.

При цьому найбільш українізованим виявився центральний макрорегіон – 40% постів у цьому макрорегіоні пишуться українською мовою. Це більше, ніж у західному макрорегіоні, де українською пишеться 38% постів. В обох макрорегіонах частка постів українською мовою значно поступається частці людей, які вживають українську мову вдома, на роботі, або вважаються рідною.

Найменш українізованим виявився прогнозовано східний макрорегіон – там українською пишеться 26% постів. Прикметно, що цей регіон водночас виявився єдиним, де частка постів, написаних українською мовою, перевищила частку людей, які вживають українську мову вдома або на роботі.

Загальне співвідношення по Україні менше за співвідношення по регіонах через пости, автори яких не вказали точно свою область.

Таким чином, можна зробити висновок, що простір соціальних мереж є вкрай русифікованим і залишається чинником, що сприяє русифікації: потрапляючи в цей простір, українці переходять на російську мову, незалежно від регіону, в якому перебувають.

Наведені в цьому огляді дані свідчать, що процеси в мовному просторі України є складними й неоднозначними, і говорити про повноцінне функціонування української мови в усіх сферах суспільного життя та територіях України наразі не доводиться.

Позитивний вплив на мовну ситуацію в Україні справляють Закон «Про забезпечення функціонування української мови як державної» та інші спрямовані на захист українського мовного простору закони, ухвалені в 2016-2020 роках. Однак, попри деяке зміцнення позицій української мови в освіті та сфері послуг, її домінування на радіо та в кінопрокаті, відбувається регрес і збільшується частка російської мови на телебаченні та в деяких інших сферах. Російська мова також виразно домінує в Інтернет-просторі України, що в умовах цифрового суспільства створює серйозну загрозу національній ідентичності та безпеці. Для докорінних змін на краще і забезпечення повноформатного функціонування української мови в усіх суспільних сферах потрібні тривалі об'єднані зусилля держави та громадянського суспільства.

Висловлюємо щире подяку людям доброї волі з усіх областей України, завдяки яким цей огляд побачив світ.